

Anglie hledá klíč k míru a pravdu o nás

(Rozmluva s německým sociálnědemokratickým poslancem W. Jakschem.)

Vrátil jste se, pane poslanče, z cesty do Anglie, na níž Vás velmi pozorně sledovala celá politická veřejnost. Jak se Vám v celku jevila nynější britská politika?

Než jsem odjel do Anglie, řekl mi jeden vynikající Francouz: „Anglie je se svou ideologií vždycky o padesát let pozadu, pokud jde o kontinent.“ Chtěl tím říci, že Anglie vždycky pochopí až hodně pozdě, co se na kontinentě vlastně děje. Shledal jsem, že tento názor, aspoň pokud jde o těch padesát let, je hodně přehnaný. Anglie totiž právě nyní mění svou orientaci. Vyjádřil bych to asi takto: pochopila, že při dnešním rozvoji válečné techniky je pevně svázána s kontinentem, a zařizuje se podle toho; ale je ještě třeba, aby tento fakt strávilo také veřejné mínění. A tento proces trávení se nyní právě děje. Isolationisté, tato mocná složka britského veřejného mínění, kteří chtěli, aby se Anglie stáhla na svůj ostrov, octli se v defensivě a široká veřejnost začíná rychle chápat, že to není možné a že britská politika nemůže být tak úzká, neevropská.

S jakého stanoviska posuzují Angličané věci evropské pevniny?

Měl jsem příležitost mluvit s mnoha politiky a publicisty z řad labouristických, liberálních i konservativních. Mám dojem, že jejich základní stanovisko je toto: britská říše nutně potřebuje míru; proto je nutno hledat prostředky, jak mír udržet a zajistit; co slouží zachování míru, slouží také britské říši, co ohrožuje mír, ohrožuje také britskou říši.

A pod tímto zorným úhlem se dívají také na věci evropské. Chtějí prostě mít na pevnině klid, protože válka je poučila o tom, jak velkou zatěžkáckou zkouškou je pro britské imperium každé vychýlení z normálního světového pořádku. V cíli, to jest ve hledání míru na pevnině, se britská politika po válce nikdy neměnila. Měnily se jen její názory o prostředcích, jimiž by bylo možno mír na pevnině zajistit. Až do nedávné doby viděla Anglie hlavní prostředek k míru v odzbrojení, a aby státy přiměla k odzbrojení, doporučovala mírný revisionismus, to jest uspokojení některých přání států ve válce poražených. Byla nakloněna vykupovat mír odzbrojením a odzbrojení zase menšími ústupky revisionistům, ať už německým, italským nebo maďarským. Hledala zkrátka klíč, kterým by otevřela bránu ke království míru.

To byla pro nás nejnebezpečnější doba britské politiky, tím nebezpečnější, že v Anglii šlo o revisionismus nejen politický, nýbrž také morální, totiž o snahu dostat svůj mír na cizí útraty. Dnes možno říci, že je tento směr překonán. Vedoucí politická místa už v celku poznala, že v Německu, v Maďarsku a také v Itálii nejde o revisionismus částečný, nýbrž o revisionismus

totální, který se nedá uspokojiti drobnými opravami hranic. Anglie začíná chápat, že podporujíc tento revisionismus, lila by jen olej do ohně, zvyšovala ještě víc evropský neklid, budila nové dalekosáhlé naděje a tím se vlastně vzdalovala cíle, o něž usiluje.

Ruku v ruce s poznáním pravé povahy evropského revisionismu jde také poznání, že Velká Británie nebyla dost připravena, aby s ním mohla náležitě zacházet. Anglie zpozorovala, že už nemá někdejší politické váhy. Najednou viděla, že britský lev je hubenější a slabší než býval a že je proto třeba, pořádně jej zase nakrmiti, aby mohl ukázat drápy. A to je smysl nynějšího velikého zbrojení.

Jak toto zbrojení přijímá veřejné mínění, které bylo ještě nedávno tolik prosyceno pacifismem?

To se ví, že nikdo není tak velikým zbrojením nadšen. Ale nikdo také není zásadně proti němu. Lidé jsou přesvědčeni, že je ho potřebí k zajištění míru, k obraně a prestiži Anglie a k odvrácení nepokojů na kontinentě. Proto lid celkem ochotně přináší potřebné oběti.

Tragické je při tom postavení Labour Party, jejíž pacifismus byl naprosto upřímný a opravdový, tím spíše, že v něm hrály značnou roli také důvody náboženské. Členové strany a zejména odborových organizací jsou rozčarování vývojem věcí na pevnině, ale většinou chápou, že Anglie nemůže zůstat pacifistická sama uprostřed ozbrojené Evropy. Nelze mluvit o zásadní opozici Labour Party proti zbrojení. Strana se jen od něho distancuje, ale nestaví se proti němu. Ani by to udělat nemohla, protože by neměla pro svůj program partnera. K pacifismu je totiž potřebí aspoň dvou, v tomto případě Anglie a Německa.

Jak se vyvíjí politická součinnost s Francií?

Znamenitě. V Anglii je dnes neobyčejně silné vědomí, že je nutno co nejužší spolupracovat s Francií, tak silné, že dokonce konservativci jsou ze zahraničně-politických důvodů pro Blumův režim. Rozhodně mají k Blumovi víc sympatií než k Lavalovi. Chápou, že Blumův režim Francii vnitřně upevnil a tím také posílil vojensky. O to jim jde.

V poslední době se v Anglii probudil silný zájem o Československo a o československé Němce. Čemu to přičítáte?

Řekl bych prostě, že Anglie si začíná uvědomovat klíčové postavení Československa a nesmírný význam této země v otázce míru a války. Zajímá-li se Anglie o nás, zdejší Němce, nesmí v tom československá veřejnost vidět nějaké nepřátelské gesto. Tento zájem roste z britských starostí o mír. Anglie prostě chce vzít Německu každou záminku k válce a proto má zájem na tom, aby státy, které jsou nejvíce vystaveny německému tlaku, měly své vnitřní věci v úplném pořádku, aby byly zdravé a odolné. Angličané nechtějí, aby byla

dána Hitlerovu režimu příležitost hrát si v Evropě na spasitele.

Jsou vedeni správným instinktem, že nejlepší obranou proti hitlerismu jsou pořádané demokracie a spokojené obyvatelstvo v nich. Byl by omyl domnívat se, že jejich zájem o československé Němce byl vzbuzen jen nějakou propagandou. Byli k němu vedeni také vlastním pozorováním, neboť si dobře všimli, že Československo má v této věci vážný politický a sociální problém. A Anglie velmi stojí o to, aby si československá demokracie tento problém vlastními silami a uvnitř svých hranic vyříдила. Proto jsou také Angličanům bližší demokratické strany německé, které pozitivně spolupracují s Čechy, než strana sudetoněmecká se svou nejasnou politikou. Nebylo by správné si myslet, že Angličané sympatisují s henleinovci jakožto se stranou. Mnozí dobře postřehují jejich negativismus. Jde jim prostě o to, aby se sudetští Němci nestali předmětem mezinárodního sporu. Čím více budou Angličané poznávat, že sudetoněmecká strana chce spíše sloužit cizím politickým koncepcím než vnitřnímu upevnění a posílení československého státu, tím více bude ochabovat jejich zájem o ni.

Jak v Anglii působily zprávy o dohodě vlády s německými koaličními stranami?

Velmi dobře. Posílily důvěru v osoby, jejichž dílem byla tato dohoda, a víru, že je u československých politiků s dostatek dobré vůle vyřídit národnostní věci a pracovat k národnostnímu dorozumění. Právě takové činy Anglie od Československa očekává. Chce vidět důkazy, že československá demokracie je opravdová a zdravá a že má dost kladných sil, aby sama našla uspokojivé řešení kulturních, sociálních a národnostních otázek. Čím více důkazů podáme v tomto směru, tím více bude britské veřejné mínění přesvědčeno o tom, že Československo je pilíř míru ve střední Evropě a že západní demokracie mají proto živelný zájem na jeho nezávislosti a bezpečnosti.

Jaké poučení z toho vyvozujete pro naši vnitřní politiku?

Řekl bych to snad nejlépe tak: nesmíme dělat politiku provinciální. Musíme i své vnitřní a zejména národnostní věci řešit pod zorným úhlem potřeb evropské demokracie. Jen tehdy můžeme spoléhat také na činnou pomoc této demokracie, jejíž hlavní představitelkou je vedle Francie právě Anglie. Musíme mít evropskou koncepci, musíme být zárodečnou buňkou příští demokratické a mírumilovné střední Evropy. Západoevropské demokracie v nás nesmí vidět jen stát, který prostě jakýmkoli prostředky hájí status quo. Musíme své snahy o status quo ustavičně ospravedlňovat dobrou vnitřní politikou, především sociální a národnostní. Musíme stále ukazovat, že to děláme lépe než jiní, že dovedeme parlamentárně, vyjednáváním, shodou a dohodou odstraňovat hlavní bolesti všeho obyvatelstva bez rozdílu národnosti a že dovedeme nalézt způsob, jak přivodit uvnitř svých hranic pokojné soužití všeho lidu. Ti, kterým jde o něco jiného, objeví se pak sami sebou a také před cizinou v pravém světle. Jejich propaganda nám pak nejen neuškodí, nýbrž naopak prospěje, protože je nepřímou osvědčicí z jejich skutečných úmyslů.

Zdeněk Smetáček.

poznámky

Hodžův čin

Ačkoliv je to dnes skoro neuvěřitelné, byly u nás doby, kdy orgán velké koaliční strany mohl nevrle zamručeti na kritiky: vláda nechce žádný plán; neobtěžujte. Mítí plán nebo program, to se považovalo tehdy za něco jako za požadavek přepjatých intelektuálů, za výmysl neodpovědných živelů. Odpovědní živlové pokládali za nejlepší prostě přijímatí události, jak se hrnuly. Předvídati a připravovatí bylo považováno za zbytečnost. Nedovedeme už ani povědět, jaká to speciální ochablost zaviňovala, že bylo tehdy možno takto nesmyslně mluvit k veřejnosti a jaké slabé mozky z toho měly mít prospěch nebo který hlupák měl být tak absurdně obhájen. Hlavní jest, že blažená víra, že všechno samo sebou dobře dopadne, jest odbyta, a že vláda žádný plán nepotřebuje a že o něj nestojí. Poněkud truchlivá jest jen ta okolnost, že naše demokracie musila být přivedena k oceňování plánovitosti v politice příkladem některých diktatur. Podle našeho názoru měla na to přijít sama.

Ministerský předseda Hodža je vhodnou osobností k tomu, aby stál v čele naší politiky v době, kdy iniciativa je už zase tak oceňována, jak má být. Zvykli jsme si už poněkud vidět v úřadě ministerského předsedy zasedatí dobráckého nebo korektního správce, který jde buď několik kroků za událostmi nebo s nimi udržuje krok, ale nic více. S drem Hodžou dostala se na toto místo zase tvořivost, která je neměla na tak dlouho opustití. Viděli jsme na počátku jeho vlády, jak tato nahromaděná tvořivost skoro nervosně hledá thema, na kterém by se mohla vybití. Těkala ovzduším jako elektrická jiskra. Nejdříve se obrátila na pole zahraniční politiky, kde dr. Hodža v poměru k Rakousku, k Jugoslávii a v otázkách malodohodových nadšeně uložil si více úkolů, než bylo možno provésti. Bylo to nepochybně nutno psychologicky: energie, nastrádaná v něm v dobách nečinnosti, musila se nějak vybití. Pokusila se o věci, které by bylo nutno oceňovatí jako malý zázrak, kdyby se byly povedly: sem patří na příklad pokus vyvéstí Rakousko z područí Italie a z vlivu Německa a připoutatí je k Malé dohodě. Ovšem, že se takový pokus nemohl zdařit na trvalo. Řekněme jasně, že se nikomu nemohl zdařit.

Od té doby se tvořivost Hodžova soustředila více na věci domácí. Dohoda s německými vládními stranami, která je nepochybně největší dosavadní událostí jeho režimu, jest v prvé řadě jejím dílem. Velká většina našich politiků na Hodžově místě nebyla by měla k tomu dost odvahy ani dost fantazie. Někteří by byli zbaběle couvli před očekávaným křikem opozice. Jiní by si nebyli dovedli dost jasně představit, proč dohody s našimi Němci jest nezbytně zapotřebí.

Hle, proč jest jí zapotřebí. Hitlerovské Německo vede proti nám svůj propagační útok dvojitým způsobem: jednak nás obviňuje z toho, že jsme zbolševisováni a ochotni dělat můstek ke skoku sovětského Ruska do srdce Evropy, jednak z toho, že nedovedeme zacházeti se svými menšinami, tak, aby tím nebyl ohrožován mír Evropy. I když považujeme za značnou smělost, jestliže nás právě Třetí říše nebo dnešní Polsko chtějí vyučovati blahovolnému zacházení s menšinami, přece musíme být natolik realisty, abychom věděli, že v politice nehraje roli toliko pravda, nýbrž i to, co se někomu podaří za pravdu vyváděti. Z toho vyplývá pro nás povinnost uspořádati své vztahy k menšinám takovým způsobem, aby pravda byla hned zřejma každému, kdo je ochoten o naše poměry se zajímat, a aby německý propagační mlýn mlel tedy na prázdno. Povedlo se nám to už, pokud se týká pomluv o zbolševisovanosti, povedlo se nám to přes to, že někteří naši vlastní lidé počínali si žalostně neobratně a sami toho o naší zbolševisovanosti, namluvili a napsali tolik, že je říšskoněmecký tisk mohl proti nám citovat. Musí se nám to pověsti také v menšinové otázce. I když nebude Hitler snad dosti silný, aby na nás podnikl útok, bude mít vždy dost síly, aby o nás vynutil evropskou diskusi. To lze předvídati. Rozumný plán tedy jest: vyřídití tuto diskusi ještě dříve, než bude zahájena.

Bylo třeba osobnosti, která by dovedla vzít na sebe odpovědnost za takovou dohodu s našimi Němci, která způsobí, že oni sami budou vystupovat jako svědci proti hitlerovské propagandě. V dru Hodžovi se taková osobnost našla. Měl odvahy čelit vlastní československé opozici, kdyby se vyskytla. Ví, že v některých věcech není možno čekati na to, až opozice

omlouví a až bude říkati: kdybychom to byli věděli... Stát nesmí býti poškozen pro chyby a pro zatvřelost jedné nebo dvou stran. Dílo toho vyrovnání s Němci, k jakému došlo, musilo býti vykonáno, i když snad některá strana bude dosti nesvědomitá, aby hleděla vydělávati ve volbách na tom, že jiní vykonali za ni to, co vykonáno býti musilo v zájmu státu. Nestáčí povolovati státu rekruty; je mu nutno povoliti i vše, čeho je třeba k tomu, aby se mohl postaviti do výhodné situace diplomatické. Kdo povoluje jen rekruty a jen peníze na zbraň, dělá jen polovinu díla. Sami bychom se Německu neubráníli. Z toho vyplývá, že je třeba povolit naši vláde prostředky i na získání spojenců. Je třeba povolit naši vládě prostředky i na zřízení diplomatické. Neveliký stát, vystavený nebezpečí útoku, musí mít svou dobrou pověst aspoň tak v pořádku, jako svou armádu.

—fp—

Stát národních korporací?

Na sjezdu svých činovníků v Ústí nad Labem po prvé Henleinova strana jasněji pověděla, jak si konkrétně představuje národní autonomii pro sudetské Němce. Přeje si, aby se zřídily katastry, do nichž by byli zaneseni českoslovenští občané podle národnosti; aby každá národnost tvořila autonomní těleso, které by si samo spravovalo věci, náležející k jeho národní podstatě. Za takové věci strana považuje: všechny otázky kulturní, sociální péči, udržení a rozmnožení pracovních míst, sociální pojištění a rozvoj hospodářských sil. Tak by se stát rozdělil na několik národnostních oblastí, které by byly do velké míry autonomní. Každá národnost by měla podle zvláštních zákonů jednotné zastoupení. Národní zastupitelstva by spravovala stát, v jehož úřadech a veřejnoprávních ústavech by jednotlivé národnosti měly zákonem zaručený podíl. Z toho nám samo sebou plyne to, co strana žádá dále: aby jí byly zaručeny jazykové hranice a aby bylo odčiněno bezpráví, které bylo na Němečích prý spácháno po roce 1918.

Henlein si představuje, že by se o těchto věcech uzavřela jakási dvoustranná smlouva mezi Čechy a Němci. To je to, čemu Henleinovi říkájí „jednání od národa k národu“. Mají na to, že korporativní organizace německé národnosti je už provedena sudetoněmeckou stranou, kterou prohlašují za jedině oprávněné národní zastoupení sudetských Němců. Otázka je, koho považují za oprávněné zastupitele národa českého. Protože neuznávají politické strany ve starém slova smyslu, a u nás nic jiného neexistuje, zdá se, že jsou při zamýšleném jednání od národa k národu bez partnera. Ale tuto otázku nechalo ústecké zasedání otevřeno.

Henlein hned také ohlásil, že strana přikročí k pokusu o praktické uskutečnění svých návrhů. Podá v parlamentě serií iniciativních návrhů. K tomuto projektu připojil Henlein hned také pohružku: na tom, jak rychle budou tyto návrhy projednány, ukáže prý se, jaká je u českých zástupců ochota k čestnému vyřízení národnostního problému. Kdyby parlamentní akce sudetoněmecké strany ztroskotala, což Henlein nevyklučuje, byla by prý strana nucena užít svého mezinárodně zaručeného práva a obracet se se svými žádostmi do ciziny, a to ještě soustavněji, než to činila dosud.

Co si máme o těchto návrzích myslit? Především jistě to, že jsou neuskutečnitelné. Na ničem Čechové tolik nelpějí, jako na jednotnosti státu. A návrh, který činí Henlein, by znamenal rozdělit stát na několik národnostních celků, o nichž nikdo neví, jak dlouho by držely pohromadě. Ale i kdyby byla ochota na takovou reorganizaci státu přistoupit, ztroskotala by jistě o námitku politickou. Nikdo z odpovědných československých politiků by se jistě neodvážil vydat německou autonomní oblast Henleinově straně, která si ovšem na vládu v této oblasti činí výhradní nárok. To by se skončilo tím, že by německá oblast republiky byla za chvíli už jen formální součástí státu, neboť jistě nikdo ani okamžik nepochybuje o tom, v jakém duchu by Henleinova strana vládla.

Je těžko si představit, že Henlein si není vědom nepřekonatelných nesnází, které se kladou v cestu jeho návrhům. Především je tu překážka čistě praktická. Tak velký převrat ve státě předpokládá změnu ústavy. K tomu je třeba třípětinové většiny Národního shromáždění. Kde je chce Henlein sehnat? Proto asi bude třeba mít za to, že požadavky, které Henlein staví, mají význam spíš demonstrační. Skoro to vypadá tak, jako by Henlein úmyslně přeháněl, aby se zase mohl před cizinou vykazovat českou nevíli vyrovnat se s Němci. Zdá se, že Henleinově straně nyní záleží na tom, aby otázka zůstala otevřena a aby strana nepřišla o určité zahraniční možnosti, na které asi nyní nejvíce spoléhá.

Z. S.

O Brucknerova „Napoleona“

(čili: O právní lítěře a citu odpovědnosti.)

Naše veřejnost má v nemilé upomínce několik „tahanic“ o tu neb onu činoherní novinku a dívá se na onu stranu, jež se domáhá uměleckého prvenství nebo trvá na svém smluvním právu, skoro vždy jako na nepříjemnou kverulantku. Zdálo to platí také o sporu, týkajícím se nové hry autora „Alžběty Anglické“, nechť posoudí nestranní čtenáři této stati, v níž se úvodem omlouvám, že musím zabíhati do minulosti a mluvit o sobě.

Českému představení své známé historické činohry, jež vyšla v dubnu r. 1931 v Aventinu, byl autor dne 28. listopadu téhož roku přítomen, mluvil nadšeně o Hilarově režii, Hofmannově výpravě, titulní postavě Leopoldy Dostálové, Vydrově Filipovi, Haasovu Baconovi a jiných představitelích; a na čaji, jež nazířil dával Jaroslav Kvapil, vepsal do českého výtisku vřelé uznání svému překladateli. Jsem, řeknu po pravdě, imunní k takové chvále, vycházející od spisovatelů neznalých naší mateřštiny, jmenovitě tenkrát, jde-li o spisovatele německé: být překládán překladatelem Goethova Fausta, to znamená — zcela bez zásluhy tlumočnickovy — přenášeti kousek s glorioly faustovské na některý ze soudobých originálů. Nikoli pro literární, pro platnost právníkou cituji zde konec Brucknerova věnování: „Ich wüschte nur, dass Sie sich wieder einmal eines Stückes von mir annehmen.“ Ujednali jsme tehdy, že budu dostávat autorovy další hry s žádostí o jejich převod do češtiny. Nevyhověl jsem Brucknerovu přání ani při Kleistovské „Markýze z O.“, pro niž jsem vinohradskému divadlu doporučil svého žáka Erika Saudka, ani při „Rasách“, které se v Praze nedostaly z censurních důvodů na německou scénu a mně byly významně spíš jako dokument pohnutých dob než jako jejich básnické zvládnutí. Jinak jsem soudil o „Napoleonu Prvním“, jenž mne došel v listopadu minulého roku a svým stylem i svou technikou hned po prvním přečtení do té míry mne zaujal, že jsem se radostně odhodlal k jeho překládání.

Radost byla tím větší, když jsem druhého dne zjistil, že kus je autorem z kalifornského města Santa Monica oficiálně zadán Národnímu divadlu. Navrhl jsem jeho zakoupení přímo od spisovatele, který si osobně vyhrazoval všechna práva provozování, překladu i zfilmování. Co následovalo, je známo z denního tisku. Dobrý přítel Národního divadla i jeho činoherního chefa, zapůjčil svůj, rovněž soukromě od autora získaný exemplář šéfu divadla Městského, ten pak spolu s vinohradským dramaturgem navrhl zakoupení hry pro jeviště svoje, načež ředitelství Městských divadel kabelovalo do Kalifornie objednávku, podepsanou, jak se mnou dodatečně sdělil bezděčně a neautorisovaný prostředkovatel mezi autorem a Vinohrady, českým titulem „Městské divadlo“. Nevím, má-li německý emigrant v Americe po ruce český slovník a zda si snad nespletl názvy „Městské“ a „Národní“; ale abych nebyl viněn z kverulantství, jasně prohlašuji: nemám funkcionářům Městského divadla ve zlě, že usilovali o kus, od něhož, nechť se k němu dostali z autorova úmyslu nebo náhodou, si slibovali úspěch. Na tolik uměleckého sobectví má do jista každé divadlo právo, aby se snažilo zákonnými prostředky dosíci kusu, z něhož by kynul prospěch konkurenci. Divím se leda tomu, že páni dr. Jahn, dr. Tetauer a Boh. Stejskal novoročním projevem obvinili nás, že usilujeme o to — co nám náleží. Neboť o tom, soudím, není vůbec sporu, na či straně bylo mravní právo a komu autor mnil svou hru zadati: ani dr. Jahn, ani dr. Tetauer, ani Boh. Stejskal nedostali z Kalifornie zázilku, která nadto nebyla oficiálně zadána ani Vinohradskému ani Komornímu divadlu, nýbrž z pražských scén jedině Národnímu, jež by se bylo dopustilo prostě ledabylosti, kdyby nebylo hájilo, co bylo jeho. Odpověděli jsme již s drem Mojžíšem-Lomem, jak jsme s autorem vstoupili v nové jednání; dodávám, že v důsledku nečekaného zákroku vinohradského byli jsme nuceni stupňovati svou nabídku, to jest předsunouti termín premiéry s počátku příští sezony ještě na sezonu tuto. Tím se změnil i pořad chystaných našich novinek jiných, takže nás dramaturg Frank Tetauer proti naší vůli a k naší lítosti přiměl k tomu, abychom hru, napsanou dramatikem téhož jména, odložili na dobu pozdější, než bylo našim úmyslem.

Projednáváním dosti složité transakce obchodní pověřilo Národní divadlo agenturu Universum, ta pak sjednala smlouvu ještě s dalšími divadly v Československu. Do smlouvy se Zemským divadlem brněnským byl vložen paragraf třetí, jenž zní:

Ale prozatím si oddechněm. Neboť zde se začíná druhá a věru trapná kapitola.

Dne 8. února volal z Brna naléhavě do Národního divadla ředitel Jirfíkovičský, že prý „potřebuje“ uvést Brucknerova „Napoleona“ 27. února (poté urychlil premiéru ještě o dva dny), a nabízel, že předčasné termín premiéry ohlásí „se souhlasem Národního divadla v Praze“. Bylo mi to písemně oznámeno ve dnech, kdy jsem ležel v Sanopzu a kdy se nade mnou vznášel přísný lékařský zákaz jakéhokoli telefonování. Neměl jsem před sebou ani u sebe opis kontraktů, i odpověděl jsem, vyhrazuje si další kroky, že v tom vidím uměleckou újmu Národního divadla, kdyby je předešlo divadlo brněnské. Při vši autokritice, s níž se dívám na své omezené schopnosti a na jinaké své nedostatky, smím snad o sobě říci, že nejsem puntičkář a že si nepotrpím na okazale halasnou prestiž. Ale přijít s novým Brucknerem (o jeho umělecké hodnotě zde nerozhodujeme) dřív než kterékoliv jiné divadlo evropské, to není jenom čest, to ukládá především odpovědnost, a tu má podle mého přesvědčení nésti divadlo, které svou minulostí, svým souborem, svým vedením a jinak je do brucknerovského slohu důvěrně zasvěceno. Že těmto podmínkám vyhovuje pražské Národní při své hilarovské tradici a při autorově důvěřivém vztahu k umělecké správě, o tom není, trvám, pochyby. Abych pak dotvrdil svou ochotu k spolupráci s tak důležitou složkou našeho osvětového života, jakou je divadelnictví moravské, dal jsem, nemožno ještě zkoumatí právní stav záležitosti, návrh, aby premiéra brněnská byla povolena zároveň s naší, to jest na prvou polovici března — obdobně jak tomu bylo při Čapkově „Bílé nemocí“. Ukázalo se však, že jednání s Národním divadlem — osoba překladatele, z jehož práce brněnská scéna těží, pro Brno jako by vůbec byla neexistovala — byl jen šachový tah, jimž se pozornost měla obrátit nesprávným směrem. Národní divadlo nemohlo brněnskou premiéru ani povolit ani zakázat — právní prostředky byly jen a jen v rukou agentury, v jejíž smlouvě, sjednané s brněnským divadlem, výslovně stojí, že tamní prvé představení musí být v sezóně 1936/37 nebo 1937/38, nesmí však býti před premiérou pražskou! Na základě této jasně právní situace podalo Universum dne 19. února svým i překladatelovým jménem proti předčasné brněnské premiéře ohrazení, a když zůstávalo bez výsledku a nadále, jako by se nechumelilo, představení ohlašováno na 25. února, poslal do Brna ostrou notu právní zástupce, hájící jak tlumočníka tak autora originálu; ohradil se nejrozhodnějším protestem proti způsobu, jakým v této věci s úplným vyřazením obou autorů bylo postupováno nejen proti základním zásadám práva autorského a společenského taktu, nýbrž i proti výslovnému znění smlouvy. S jakým výsledkem se tato intervence setkala, je viděti z toho, že premiéra v Brně se nicméně konala.

Nejsem právník. A mám nechut k tomu, aby se spolu zaměňovaly dvě věci tak neslučitelné jako básnictví a ius anebo aby se s oblasti jedné přenášela měřítko na druhou. Zde pak běží o toto: kdybych byl činoherní šéf a svým hlavním zaměstnáním, dejme tomu, kancelista — anebo: kdybych byl překladatel a svým vedlejším zaměstnáním, dejme tomu, ředitel banky, pak bych si patrně směl dovoliti sáhnout ke krajní obraně a brněnské divadlo — jak mi odborníci juristé nadhazovali a k čemu jsem při nezvyklém i u nás postupu brněnské divadla měl důvody citové — v den premiéry dát zavřít nebo zakázat všechny reprisy a podobné. Ježto jsem však divadelně funkcionář a vedle toho, patrně nedopatrěním osudu, jen spisovatel — anebo: ježto jsem sice svobodný badatel, ale vedle toho dnes osoba oficiální, tedy se tyto dvě funkce navzájem odmocňují a dávají mi méně práva, než kolik by měl prostý občan. Neboť: smí si představitel naší přední umělecké instituce dovoliti, aby, sám se citě zkrácen ve svých autorských právech, „poškozoval“ sesterské divadlo moravské? Není naopak nucen k tomu, aby snašel za autora i za sebe chování, pro jehož označení mi chybí přiléhavý, ale právně přípustný název? Spokojuji se tedy pro dnešek s tím, že vyřadím, jak a co se sběhlo, a dávám sobě i právním a divadelním našim organisacím otázku: přišel německý spisovatel tím, že přišel o vlast, o právní ochranu? je československý literát, úřadem vázaný v Praze, v zemi Moravskoslezské postaven mimo zákon? a posléze: k čemu jsou vlastně komplikace s takovými zbytečnostmi jako autorské smlouvy, když se smějí obcházet?

Otokar Fischer

Ještě o pražské německé fakultě lékařské

Sbor naší německé lékařské fakulty dokázal opět, že zaslouhuje názvu „kooptaním společnost“. Na uvolněnou stolicí pro pathologickou anatomii dal do návrhu dva cizince, z domácích kandidátů nikoho. Ministerstvo školství návrh dvakrát odmítlo. V poslední schůzi sboru, která se touto věcí

zabývala a ve které byl předstírán souhlas ministerstva, odhlasoval sbor jen jednoho z obou cizích kandidátů (druhý byl povolán zatím na jinou universitu). Hlasovalo se dokonce akklamací, ač se to při účelnosti rádu, který nařizuje volbu lístky. Režie jest průhledná: vůdcovská skupina chtěla mít jasno, kdo jde s ní. Kdo by šel proti, běda mu! Prostředky jsou po ruce, zase teror.

Je nasnadě otázka, nemá-li německá lékařská fakulta mezi svými mimořádnými profesory vhodného kandidáta. Má, ale ten je Čechoslovák a je pravděpodobně demokrat. Jsem přesvědčen, že ani jeden člen sboru není v pochybnostech, že domácí kandidát má daleko lepší kvalifikaci než jejich kandidát-cizinec, že již dnes je ozdobou fakulty a že by jako přednostu ústavu pro pathologickou anatomii vykonal veliký kus vědecké práce. Kdo z nich by byl o tom na pochybách, mohl by se snadno informovati v referátech o jeho nejnovější práci vydané v Berlíně (referenti Rob. Schröder, Kiel, Schmidt von Elmendorf, Düsseldorf, Hans Otto Neumann, Marburg). To je tedy domácí kandidát, který má přes sto prací vědeckých, který jest uznáván odborníky z Reichu, o jehož poslední veliké práci napsal prof. V. Jedlička v „Časopise lékařů českých“: „V celém pojetí a zpracování je to dílo významné.“ Ordinář německé lékařské fakulty to vědí, ale navrhuji cizince, který vědeckou prací nedosahuje domácímu kandidátu ani po kotníky. Proč? Stačí, že je to vědec, který se narodil v naší republice, a že jeho děd byl žid. To je dostatečný důvod, ač vystudoval na pražské německé fakultě, ač byl německým profesorem navržen k habilitaci, ač na návrh sboru německé lékařské fakulty byl jmenován mimořádným profesorem.

Práce vykonaná našimi lidmi není pány cizinci z německé lékařské fakulty uznávána, tu prezírají. To je záměrné podceňování práce našich lidí. Že se tento fakt netýče snad jen našich židů, o tom svědčí toto:

Na německé psychiatricko-neurologické klinice prof. Gampera byla v ošetřování deviletá Anna Beranová, u které rozpoznán nádor mozkový, který v prvé řadě ohrožoval nervy zrakové. Děvčátko může být zachráněno jen operací, ale tuto operaci by patrně nikdo z nás nebyl s to provést, neboť německá péče o mládež v Trutnově píše Československému červenému kříži: „Wie Herr Professor Gamper mitteilte, kann diese Operation in Prag nicht vorgenommen werden, die kann entweder nur in Wien oder Breslau durchgeführt werden.“ To řekl prof. Gamper, kterému jest známo, že prof. Jirásek mimo české práce podal německou zprávu o mozkové chirurgii na mezinárodním chirurgickém kursu v Karlových Varech v roce 1927. Na základě této zprávy obhajoval prof. Schloffer (který vyšlapal prof. Gamperovi pěšinku odněkud z Alp na pražskou německou fakultu), Jiráskovu prioritu na určitou operaci při nádorech mozkových proti jednomu říšskoněmeckému profesoru v „Medizinische Klinik“. Prof. Gamperovi je známo, že prof. Jirásek se zabývá mozkovou chirurgií, že jest v tom oboru odborníkem v Německu uznávaným, že vedle toho prof. Novák v Brně od r. 1925 s úspěchem provádí mozkovou chirurgii, ale to mu není ničím, prohlásí, že operace ta může býti provedena jen ve Vratislavě nebo ve Vídni. Ve Vídni ovšem u prof. Schöbauera, o němž se již mluvilo jako o kandidátu na pražskou německou kliniku chirurgickou po nedávno zesnulém prof. Schlofferovi. Tedy zase musí přijíti zpráva z ciziny, u nás to nikdo nedovede. Tak podceňuje práci našich lidí prof. Gamper, jenž jest označován jako budoucí rektor pražské německé university. Lze si představit, v jakém smyslu bude hájit vysokoškolskou autonomii.

Malá Anna Beranová jest již v ošetřování kliniky Jiráskovy vedle jedenácti (!) jiných nádorů mozkových. Byla již našimi neurology vyšetřena a bude v dohledné době operována. Kdyby šlo prof. Gamperovi jen o vědu, zajímal by se o tento případ dále.

Medicus.

Národní hospodářství do středních škol

Ministr školství Dr. Franke ohlásil v rozpočtovém výboru úmysl zavést do středních škol národní hospodářství, avšak tato jeho snaha nesetkala se všude s dostatečným porozuměním. Tak časopis „Všehrd“ dívá se na ohlášenou reformu se značnou skepsí, neboť nemáme na středních školách ani řádného vyučování základním pojmům právním a nemáme prý také dostatečně školených učitelů tohoto oboru. Časopis „Rád“ považuje tuto reformu za „udýchanou“ a domnívá se, že student střední školy naučí se mnohem lépe mysliti pro další studium státovědecké, národohospodářské a právnické četbou latinských a řeckých klasiků, než nadřením nějaké povrchní příručky hospodářské. Mnozí profesori středních

škol pak se domnívají, že dosavadní výuka v tomto oboru, roztroušená v jiných předmětech jako matematika, zeměpise a vlastivědě, je dostačující. Tvrdí také, „že se všichni profesori středních škol dost dobře vyznají i v želaném národním hospodářství“ („Věstník čsl. profesorů“). Tato změní názorů vyžaduje, aby byla uvedena na pravou míru.

Není pochybností o tom, že dosavadní učební osnovy našich středních škol byly vytvořeny pro potřeby společenského života minulého století a že neučí studenty řešit nejdůležitější problémy dneška. Organismus společenský stává se každým rokem složitějším a každý z nás je stále více spjat s celým sociálním děním. Zejména život hospodářský vytvořil si za poslední padesátiletí řadu institucí, jichž užívají nejširší vrstvy, a rovněž hospodářských vazeb mezi jednotlivci přibývalo. Uvedme jako příklad: družstevnictví konsumní, bytové, výrobní a j., peněžnictví (úvěr, směnky), pojišťovnictví, zejména sociální pojištění, obilní monopol atd. A konečně i vyšší útvary hospodářské jako kartely, trusty, bursy mají dnes značný vliv na každodenní život nás všech, i když se s nimi přímo nestýkáme. Přitom je třeba si uvědomiti, že hospodářskou činnost neprovozují jen obchodníci, průmyslníci a lidé odborné k tomu vzdělání, nýbrž i lékaři, inženýři, státní úředníci, jejichž hospodářská výchova je dnes minimální.

Právem proto píše H. G. Wells ve své knize „Práce, blahobyt a štěstí lidstva“: „Dnešní naše výchova je nesmyslná a paradoxní. Mladí lidé opouštějí školu a... teprve tehdy se poučují o socialismu a komunismu, problémech měnových a finančních, o celní politice a vůbec o zamotané spleti podnikového života a vlastnictví. Vše to bylo před nimi utajeno, a dokud byli školáky, sotva měli o tom ponětí. Přece však tyto skutečnosti jsou nedílnou složkou života, jež všichni lidé musí žít.“

Nesmíme zapomínati také na to, že naše demokracie — vláda lidu — může býti úspěšná toliko tehdy, budou-li nejširší vrstvy občanstva vzdělány a informovány o současných otázkách společenských, mezi nimiž jsou dnes hospodářské problémy na prvním místě. Je strašné, s jakými vědomostmi setkáváme se i u tak zvané inteligence, o penězích, plánovitěm hospodářství, racionalisaci a pod. A přece tyto lidé spolurozhodují o zákonné úpravě nadhozených hospodářských otázek a často ani netuší, že je pro ně a pro celý národ prospěšný právě opak toho, co podporují.

Není nutné, aby všichni členové našeho národa byli odborníky, obeznalými se všemi odstíny teorií peněžních, úrokových a finanční vědy. Každý z nás nemůže být lékařem, ale základní poznatky ze zdravotví máme mít všichni. A právě tak je tomu i s vědomostmi hospodářskými. Není třeba, aby se na středních školách vyučovalo sporným teoriím národohospodářským. Avšak naproti tomu je ostuda, že naši maturanti středních škol nemají ponětí o tom, co je to směnka, akciová společnost, družstvo, bursa, kartel, peníze, rozpočet a podobný denní chléb našeho hospodářského a politického života.

Nelze zaslívat profesorům matematikům, zeměpisům a historikům, že těmto věcem studenty řádně naučí. Avšak tito profesori mohli by si být tohoto faktu alespoň vědomi. Národním hospodářství musí učiti odborník řádně vzdělaný, právě tak jako matematika nebo chemii nemůže učiti národohospodář.

Dr. Boh. Glos.

Německý vliv v Jugoslavii.

V poslední době není řídkým zjevem slyšeti v Jugoslavii chvalozpěvy o Německu. Jihoslovanská žurnalistika věnuje Třetí říši velkou pozornost a kruhy jihoslovanských intelektuálů většinou sympaticky sledují vývoj událostí v Německu. Rovněž tak i vládní kruhy — ač ne oficiálně — hledí se Německu přiblížiti. Co se pak týká chorvatské opovice, která hlásá, že pouze národně uvědomělý chorvatský sedlák, dle učení bratří Radičů, spasí Chorvatsko, takřka otevřeně sympatizuje s dnešním Německem.

Mezi Jugoslovii a Německem nastala živější výměna produktů zemědělských za produkty průmyslové. Německý průmysl, obzvláště průmysl těžký, chce za každou cenu ovládnouti trh, což se mu také daří, jednak nízkými prodejními cenami, jednak pružnou a bezvadnou obchodní organizací, jakož i velmi korektním obchodním jednáním. Krátce: Němci dnes Jihoslovánům imponují. Dříve Srbům byla pomocná řeč francouzština, kdežto dnes ustupuje před němčinou, takže není řídkým zjevem v bělehradských žurnálech, že ten a ten podnik hledá takového a takového zaměstnance se znalostí

státního a německého jazyka. Naopak velmi zřídka najdeme, že by jihoslovanský obchod a průmysl hledal zaměstnance se znalostí jiných jazyků.

Tento vliv Německa v Jugoslavii bolestně se dotýká jihoslovanských občanů demokraticky založených, obzvláště však těch, kteří jsou si vědomi, že tyto sympatie vůči Německu jdou na úkor sympatií vůči státům, s kterými jest Jugoslavie oficiálně spřízněna.

Těžko jest odpověděti na otázku, proč se tak děje. Jest mnoho důvodů, nebudu je zde analysovat. Nás nejvíce zajímá, proč českoslovanský průmysl nemůže se v Jugoslavii uplatniti — mimo některá odvětví — proč jsou kulturní styky mezi těmito státy tak slabé a proč nejsou skoro žádné sportovní styky, když jest dnes všeobecně známo, kolik sport přispívá k sblížení národů. Vina jest na jedné i na druhé straně. Československé průmyslové výrobky jsou drahé a jednání čsl. velkých závodů jest takové, že se zdá, jako by o zdejším trhu ani nestály. Českoslovanský obchod není tak pružný a kulantní jako německý. Co se týká kulturních styků, o tom se nebudu ani zmiňovati, poněvadž mimo divadelních nejsou snad žádné. Dostí je, když přečteme během jednoho týdne několik českých deníků a večerníků (vyjímaje „Lidové noviny“), abychom se přesvědčili, že sami čsl. novináři nemají o Jugoslavii ani ponětí a že často nevědí, kde která provincie nebo banovina leží. Jest přímo směšné čísti v českých novinách o jihoslovanské vnitřní politice, kde každá jihoslovanská vláda byla vychvalována a každá opovice kritisována. Padla-li některá vláda a přišla nová, tu o staré vládě, která před nedávem byla vychvalována, mohli jsme čísti ostré kritiky. Jest samozřejmé, že si mnozí Jihoslováné, zvláště opoisci, toho povšimli a zapamatovali a že dnes v československé politice vidí oportunistickou politiku, a v české žurnalistice — kolik tato o Jugoslavii píše — nástroj k vychvalování té které existující jihoslovanské vlády.

Průměrný Jihoslován Čecha nemá v lásce, žije v mylné představě, že jest od něho vykořisťován, nenamáhá se, aby ho poznal. Neví, že Čechovo realistické nazírání na život jest diktováno jeho výchovou a neobyčejně těžkým životním bojem v jeho domovině. Jihoslován jest v Československu mezi lidem přijat s láskou, kdežto Čech v Jugoslavii nikoliv. Ti Čechoslováci, kteří k nám přicházejí jako turisté, velmi se podivují tomuto faktu a ptají se, proč jest tomu tak.

Jest velmi zajímavé, že se nikdo nenachází, kdo by tuto pravdu publikoval, kdo by důvody hledal a odstraňoval. Říká se, že se lidé pravdy bojí, a v našem případě to asi tak bude. Jsme oficielní přátelé, ale kontakt se pomalu ztrácí. Ani Jihoslováné ani Čechoslováci nemají chuť sblížovati se, i jedni i druzí nesou na tom vinu. Sblížení politické, není-li podmíněno hospodářským sblížením, nemá prakticky žádného smyslu. Tak je to i v našem případě: Československo ztrácí trh, který kdysi mnoho sliboval, Jugoslavie se obrací k jinému dodavatelé, a mocné Hitlerovo Německo našlo nové odbytiště, dodává své stroje, chemické výrobky, knihy a jiné, co zesiluje jeho moc v Evropě.

Budeme mlčky přecházeti přes tato fakta?

Anatol Čurković (Zagreb).

Narozeniny v Německu

(Dopis německé matky esperantskému časopisu „Laboristo“.)

Našemu Jendovi jest 8 let. Jaké to bývalo vždy veselí, narozeniny našeho dítěte! Nyní však jsou pro nás rodiče dnem diplomatické lsti a pro synka — vojenskou slavností.

Jsme pacifisté. Ještě jsme. Přece však nemůžeme říci více. Zvláště ne maličkému. Neboť mladistvá zvatlost s dětskou nevinností by nám mohly způsobiti veliké neštěstí.

Listina Jeníkových přání k tomuto dni vyjadřovala: nový obrněný automobil s ochranným letadlem, vojáky, zvláště anglické a francouzské, a obrněnou loď s protiletadlovými děly! Co činiti?

Jeníček si všiml mé nerozhodnosti. „Ach, maminko, prosil, Vy mi koupíte jistě všecko!... Všecko! Já chci válčit. Válka je krásná! Pan učitel to také říká.“

Hleděla jsem na svého drahouška němě. Neodvázila jsem se promluvit. Což jsem mohla? Co by následovalo, kdyby o tom Jeníček vyprávěl ve škole? Snad svému učiteli?! Ne, to se nesmí státi! Budeme mlčet.

„Maminko,“ praví Jeníček, „pan učitel říká, kdo nechce války, že je zrádce, zbabělec, blázen. Naše země musí být

velmi vážena. Řekni mi, maminko, my jsme čistí Němci, že ano?"

K svým narozeninám Jeníček dostal vojáky. Možná, že pacifisté mimo Německo potřebou hlavou. My však nemohli jednat jinak. Koupili jsme vojáky. Je to hrozné! A nejhorší jest, že sami musíme se svázanými rukama němě snášeti, jak někteří vychovatelé národa ponoukají mládež k válce!

Chlapec, nemající vojáky, byl by u nás v Německu téměř jako kuň bez hlavy. Jenda začal své narozeniny vojenským tažením. — Ostře zní jeho vojenská píseň:

„Ó, Štrasburku, ó, Štrasburku, jak trpí moje srdce,
když vidím na Tvé katedrále trikoloru.
Ó, Štrasburku, ó, Štrasburku, já budu přísahati nadosmrti,
že brzy na této katedrále zavlaže prapor
černo-bílo-červený!“

Tato píseň jest nyní nejznámější školní píseň. Mimo to jest pravidlem, že při druhé sloce děti zvednou pravou ruku, aby zdůraznily píseň přísahou. Chlapec to činí již automaticky.

Po chvíli jsem opět vešla do pokoje. Všichni „Francouzi“ leželi na zemi s rozbitými hlavami.

„Jendo,“ řekla jsem, „co jsi to provedl?“

Rozzářený malý maršál odpověděl: „Maminko, my Němci jsme vítězi. Tito zde jsou Francouzi.“ A nenávislý pohled sledoval hračky na zemi.

„Ó, Jeníčku, což Francouzi nejsou lidé?“

Můj maličký ke mně vzhlíží nechápavě.

„Maminko, ti přece jsou našimi odvěkými nepřáteli a nemají vůbec ceny!“ A vyčítavě dodal: „Ty to nevíš? Ty nerozumíš ničemu v politice!“

Hluboký vzdech se vydral z malých prsou:

„Ach, ty jsi jen žena!“

Zachvěla jsem se . . .

politika

Occidentalis:

Teror nad Španělskem

Jedním ze základních dokumentů o španělském teroru je pamětní spis madridského Kollegia advokátů, který odevzdal veřejnosti jejich předseda Eduardo Ortega y Gasset, právník mezinárodního jména. V něm se praví:

„Občanské války, které přetrhávaly bratrská pouta, bývaly vždycky vedeny s obzvláštní bezohledností. To co povstalci tu však nyní spáchali, překročuje všechny běžné meze kolektivní zločnosti. Duch, jenž žije v těchto hordách, je duch carlistických válek, je to týž duch, jenž se projevoval za absolutní monarchie a za fanaticky nasměřované vlády Ferdinanda VIII. Opět se vynořují červené čapky ze španělské půdy zhojené krví. Opět se zákeřného a záškodnického způsobu boje účastní kněží a biskupové. Udělují požehnání Marokáncům, kteří sem byli zavezeni, aby rdousili španělský národ. Věší těmto lidem kolem hrdla medaile s Ježíšem Kristem a přesvědčují je, že jsou to divotvorné amulety.“

Tento teror, jehož užívají španělští rebelové, není žádným obecným znakem války, nýbrž užívá se ho plánovitě právě v této válce. Je důsledným uplatněním oněch novodobých teorií, jak je formulovali nejdůslednějším způsobem němečtí nacionální socialisté. Generál Göring formuloval tento způsob boje dne 3. března 1933 výstižně slovy: „Mým úkolem není vyhledávat spravedlnost, nýbrž ničit a z kořene vyhubit.“

Španělský fašismus se vědomě snaží uvést celou zemi ve ztrnulou hrůzu a ochromit tím organizaci odporu. Při tom je zprávo lhostejno, jak velký počet lidí je povražděn.

Tento princip nebývá ani veřejně popírán. Deset dní po počátku povstání přijal generál Franco zpravodaje listu „News Chronicle“ a prohlásil mu, že je ochoten vyprovokovat evropský konflikt, nepodaří-li se mu jeho plán, a že neustoupí ani před tím, kdyby měl k uskutečnění svého cíle postavit i ke zdi každého druhého Španěla. Plukovník Yagoe prohlásil po dobytí Bajadozu k zástupci německé tiskové kanceláře: „Faktum, že vojenská skupina dobývá Španělska krok za krokem, má pro nás tu výhodu, že tímto způsobem můžeme zemi důkladně očistit od všech socialistických prvků.“

Zde je chladně formulováno, jaké výhody má teror pro ty, kteří vedou tuto válku. Povstalci mají ještě jeden zvláštní důvod, proč užívají teroru. Disponují jen poměrně slabou armádou, která se skládá většinou z koloniálního vojska a z „dobrovolníků“ z různých fašistických zemí. S touto malou armádou chtějí dobýt vládu nad pětadvacetimilionovým národem, od Gibraltaru až po Pyreneje. Nejde jen o to, aby se zmocnili vlády, nýbrž i aby se při ní udrželi a umožnili trvalou vojenskou diktaturu. Podobného cíle není možno bez teroru dosáhnouti.

Boj proti nebojujícím.

Podle fašistické nauky o totalitní válce není žádného rozdílu mezi bojovníky a nebojovníky. Poněvadž tu došlo k otevřené občanské válce, mají španělští fašisté možnost uplatňovati tuto doktrínu daleko radikálněji, než bylo možno v Německu. Německý deník „Essener Nationalzeitung“ ze dne 13. října 1936 o tom napsal s netajeným uspokojením:

„Ve Španělsku byly vyhubeny marxistické strany daleko brutálněji než u nás, byly zničeny až do nejmenších buněk. Každý dům, každý byt, každý úřad a každé služební místo stojí pod ustavičným dozorem. Každý jednotlivý občan je udržován trvale ve víru politického nadšení ve vítězných oslavách a uprostřed davových demonstrací. Bezvýhradně a násilně je prováděn princip moderního nacionalismu. Není žádného odpůrce, nebo je odstraněn. Zcela tak, jako u nás.“

Jak se to v praxi provádí, je možno poznati z pamětního spisu madridských právníků, v němž se praví:

„Ve všech krajích, které obsadili povstalci, byli programově a soustavně zastřeleni všichni dělníci, u nichž byla nalezena legitimace odborové organizace, nebo o nichž bylo známo, že k ní patří. Jejich mrtvoly byly veřejně vystaveny na ulicích. Členská legitimace byla zastřelenému uvázána na ruku nebo na nohu, aby bylo jasně demonstrováno, proč byli zabiti.“

Jen v městě Seville bylo povražděno po skončení všech bojů více než devět tisíc dělníků a sedláků. Oddíly cizinecké legie a černých vojáků řádily po celé dny v dělnických čtvrtích a v chudých přízemních dělnických domcích. Házely do oken pumy, jimiž domek po domku byl ničen, jimiž ženy a děti byly roztrhávány na kusy. Bylo jim ponecháno na vůli bez jakékoli překážky loupiti, vraždit a znásilňovati ženy po celé dny.

V Granadě bylo zastřeleno přes pět tisíc dělníků a podle nalezené kartotéky tmavější lože byli zatčeni i všichni svobodní zednáři. Všichni tyto vězňové byli odvedeni na hřbitov, kdež si musili vykopati veliké jámy, na jejichž okrajích byli postříleni. Mezi těmito zavražděnými byl i básník Garcia Lorca, jedna z největších postav mladé španělské literární generace.“

Podobně se jednalo podle této zprávy ve všech španělských městech, jež obsadil generál Franco se svým vojskem. Přináší se tu přesný výčet všech ukrutností.

O s u d z a j a t c ů.

Nauka o totalitní válce rázně skoncovala s křesťanskými naukami, které požadovaly humanitní nakládání s válečnými

zajatci. Kdo se ve španělské občanské válce dostane do zajetí, toho očekává daleko krutější osud, než kdyby padl na bojišti. Španělský hotelový zaměstnanec, Jesus Corales, jemuž se podařilo koncem července uprchnouti z Algecirasu, vypovídal pod přísahou:

„Viděl jsem v Seville na vlastní oči, v ulici čtvrti San Bernardo, jak byla postřílena skupina asi sto padesáti zajatců, mužů i žen. Slyšel jsem od vojáků, že generál Queipo de Llano nařídil, že zajatci nesmějí být odštělováni, jak se to dalo dříve, v kasárnách nebo v žaláři, nýbrž že mají být střeleni na ulicích, v dělnických čtvrtích. Mrtvoly zastřelených byly polity kerosinem, aby nešířily náikazu, a pak byly ponechávány dvanáct až šestnáct hodin na ulici. Lidé byli střeleni v celých zástupech postupně nejprve ve čtvrti Macarena, pak San Lorenzo, pak San Bernardo a Triana. Když jsem byl v Seville, bylo tu zastřeleno podle odhadů asi sedm tisíc osob; denně jich bylo střeleno sto až stopadesát.“

Při tom byli zajatci nakládáni na nákladní auta ve skupinách po desíti až patnácti osobách, byli posíláni na těchto vozech do předem určených ulic. Tam jim byl dán rozkaz, aby sestoupili, a byli silami odštělováni. Při tom se odehrávaly tak strašlivé výjevy, že způsob poprav byl změněn a později byl každý ze zajatců ve chvíli, kdy sestupoval s vozu, zastřelen ranou z revolveru do hlavy zezadu.

Zde nejde o nějaké náhodné místní krutosti, nýbrž tento postup je odůvodněn vědomě vojenskou teorií. Potvrzuje to německý deník „Essener Nationalzeitung“ ze dne 21. října 1936:

„Dodatečné vyčištění kraje za frontou není již úkolem armády. Přísluší zvláštním ozbrojeným svazkům, jež tvoří druhou linii a jež obsadí a zajistí budovy. Znakem tohoto moderního způsobu boje je: zastavit, vystoupit, zaujmouti posici, připravit palbu, útok, likvidace zajatců a pak opět nastoupit a jeti dále. Tak vypadá moderní bitva.“

Jaký je cíl tohoto způsobu vedení boje, o tom praví Kurt Krenzlein v německém deníku „Angriff“ ze dne 10. listopadu 1936:

„Generálové právem nespátřují záruku svého vítězství pouze ve vojenských úspěších, nýbrž především v plánovitém a důkladném vyčištění krajů za frontou. V krajích, které osvobodili, byl marxismus a komunismus totálně vyhuben.“

Vojska madridské vlády, která dobře věděla, jakých metod se užívá na straně rebelů, projevovala sklon užívati podobných metod u svých zajatců. Madridské ministerstvo války však vydalo dne 6. listopadu 1936 provolání, v němž se praví:

„Nakládejte se zajatci, kteří padnou do vašich rukou, lidským způsobem. Šetřete jich životů. Tím, že s nimi budete nakládati ietně, dokážete celému světu, na které straně stojí barbaři a na které straně se ničí veškeré kulturní hodnoty a kde jsou přátelé Edu. Hrdí obránci republiky mají možnost být velkomyslnými, neboť davy lidí stojí na jejich straně.“

Generál Franco však na sebe tímto projevem nedal nijak působiti a jeho vojsko nezměnilo své nakládání se zajatci. Úřední agentura Havasova přinesla dne 16. listopadu zprávu:

„Vojenský guvernér madridský, generál Miaja, pozval k sobě zástupce zahraničního tisku a ukázal jim zohavenou mrtvolu vládního letce. Byl to sedmadvacetiletý pilot José Antonio Calarsa.“

Jedno z letadel generála Franca shodilo včera nad vládními liniemi na padáku upevněnou bednu. Když tato bedna byla otevřena, byla v ní nalezena na kousky rozsekaná mrtvola tohoto mladého republikánského letce, jenž se dostal do Francova zajetí.

Velitel vojska, hájícího Madrid, prohlásil, že tento bestiální akt naprosto nic nezmění na jeho včerejším nařízení, podle něhož každý zajatý letec rebelů musí být odveden do zajetí bez nejmenšího ublížení.“

Generál Franco později ještě zdůraznil své nekřesťanské metody ve vedení války. Dne 25. listopadu oznámila sevillská vysílací stanice, že generál Franco je odhodlán,

nevzdá-li se Madrid, neustoupiti před žádným prostředkem, že hlavní město spálí a srovná se zemí.

Válka nebo lynch?

Uhrnný úsudek o tomto teroru nad Španělskem pronesl koncem listopadu předseda angloamerického tiskového svazu Edmont L. Taylor ve své přednášce, uspořádané v pařížském americkém klubu. Taylor, stálý spolupracovník „Chicago Tribune“ v Paříži, ztrávil několik měsíců občanské války na straně generála Franca. Na počátku přednášky zdůraznil tento žurnalista, že není ani socialistou, ani liberálem, že podle svého náboženského nazírání je katolíkem, že dokonce někteří přátelé ho nazývají fašistou, takže nemá proti ideologii španělských rebelů žádných zásadních námitek:

„Přesto přese všechno však jsem přesvědčen, že vojsko Franco se dá srovnati jedině se vzteklymi psy. Vlastní fašisté v jeho řadách mají zvláštní mentalitu. Ve vlastních bojích hrají jen podřadnou úlohu a vystupují teprve do popředí, jako policie za frontou, kdež provádějí popravy. V Talaveře postřílela největší množství lidí žena, manželka fašisty. Nezastávala žádného oficiálního úřadu, ale z ochoty jí přidělili úkol střilet zajatce, protože to ráda dělala.“

Legionáři a Maurové jsou lidé jiného druhu. Jsou to profesionálové. Ale i oni mají své libůstky. Někdy jsem nepochopil, proč si dali tolik práce s tím, aby při dobytí Toleda všem zajatým republikánům spoutali ruce na záda, aby je pak všechny svázali jedním provazem a nakonec je postříleli. Nedaleko Toleda jsem tutěž podívanou prožil ještě jednou. Tentokrát jich bylo svázáno čtyřicet jedním provazem. Jedna z mrtvol byla bez hlavy, to byla práce kteréhosi Maura.

V celé této tragické válce jsem ani jednou neslyšel velkomyslné slovo o nepříteli nebo slovo soucitu s ním. Důvodem toho je, že rebelové se neřadí na vojáky na vládní straně jako na lidské bytosti. Odpravují je, kdykoliv se jich zmocní, jako psy. Nezakládají si na tom odváděti zajatce. Vraždí všechno, ženy i děti.

Duševní dispozice Francovy armády se podobá náladě lynchujících davů v jižních státech, kterým padne do rukou nějaký černošský zločinec. Jsem přesvědčen, že do dneška bylo povražděno nejméně půl milionů Španělů, a že stejný počet lidí zahyne ještě dříve, než se tato válka skončí. A největší část obětí nezahynula v boji, nýbrž výtřely před zdí. Noc co noc se v Burgosu a v městech, obsazených nacionální armádou, zatýkají lidé, o nichž se zjistilo, že kdysi předtím byli členy některé nové strany. Noc co noc se konají popravy. Franco by nemohl zvítěziti bez teroru, stejně jakoby nezvítězil bez německé a italské pomoci, bez jejich rádců a letců, stejně jakoby nezvítězil bez Maurů a bez cizinecké legie. Neboť celý španělský národ je proti němu.“

Rukojmí.

Za největší a nejkrvavější ze všech válek lidských dějin, za války světové, se nenakládalo s příslušníky nepřátelských národů jako s rukojmími, zejména ne s ženami a dětmi. Muži byli posíláni do koncentračních táborů, a často, jak se stávalo v Německu, bývali z těchto táborů i propuštěni na svobodu. Bylo jim jen uloženo neopouštěti určité místo a hlásiti se denně na policii.

Ve španělské válce se objevila otázka rukojmí po prvé při hájení pevnosti Guadalupe a při dobývání Irunu. Deník „Paris Soir“ hlásil dne 2. září 1936, že odpovědí na kruté a nečekané ultimatum generála Mola byla rukojmí, jež byla v rukou vládního vojska, zastřelena. Pařížský list „Echo de Paris“ poznamenal při této příležitosti: „Krvavé pučy marxistů neznají žádných mezí.“

Dne 6. září bylo sděleno, že ve všeobecném zmatku uprchlo pět rukojmí v pevnosti Guadalupe do Hendaye. Teprve 7. září 1936 ze všech rukojmí byl zastřelen jedině vůdce strany „Španělská obnova“ Honorio Maura a jeden

poslanec strany Gila Robblese. Všichni ostatní rukojmí byli dopraveni do Bilbao. Bylo jich 3850 a nakládalo se s nimi jako s politickými vězni.

Vládní vojska věděla, že generál Franco by si naprosto nevšiml pohružky, že rukojmí budou povražděni. Nacionalisté smýšleli opačně. Dne 15. srpna 1936 přinesl zvláštní dopisovatel konservativního listu „Petit Parisien“ zprávu z Toleda:

„V prvních dnech povstání se pokusili důstojníci a kadeti z Alcazaru dobýt města. Jejich pokus ztroskotal a musili se uchýlit do Alcazaru. Odvěkli však s sebou rukojmí, významné osobnosti z města a neopatrně chodce, mezi nimi i ženy a děti. Pokusili se pak hned nato o několik výpadů, které se nezdařily. Při tom však vždycky využili příležitosti, aby s sebou odvěkli do Alcazaru co nejvíce rukojmí.“

Počátkem srpna zahájilo Francovo vojsko ofenzivu proti městu *Cavaler de la Reina*, které je vzdáleno sotva 30 km na západ od Toleda. Tím se stala pevnost Alcazar, která dosud neměla strategicky velkého významu, vážným nebezpečím. Madridská vláda měla nejvyšší čas odstranit nepřítele z kraje za frontou. Nacionalisté však právem předvíkali, že oněch čtyři sta žen a dětí, jež uvěznil jako rukojmí, bude ochromovati rozhodnost obléhatelů. Dne 8. září přišel vyjednavací vládní vojska do Alcazaru, aby jednal o osudu těchto rukojmí. Snažil se získati jejich vydání. Vyjednávám však nepřineslo výsledků.

Tu madridská vláda se stále ještě neodhodlala zajaté ženy a děti prostě obětovati. Pozvala do Toleda biskupa madridské katedrály, jímž byl Don Enrique Vasquez Camarasa. Dosáhla toho, že byl jako vyjednavací uveden do Alcazaru. Ale ani toto jednání nemělo výsledků. Nacionalisté pouze slíbili, že po čtyřadvaceti hodinách budou znovu jednati o osudu těchto žen a dětí. Hodinu po projití této lhůty dal plukovník Moscardo stručnou odpověď: „Nikdo nesmí opustiti toto místo.“

Ještě jednou se snažila madridská vláda o intervenci prostřednictvím chilského vyslance Morgada. Ale i tato intervence byla bezvýsledná. Až do 25. září váhala vláda s vydáním rozkazu, aby podzemní chodby pod Alcazarem byly vyhozeny do povětří. Den nato bylo k tomu již pozdě. Vojsko Francovo dorazilo do Toleda dne 26. srpna a dne 27. srpna obsadilo celé město.

Za světové války byla bezpečnost žen a dětí ještě samozřejmou věcí. Doba světové války však patří dnes ke šťastným a dávno již minulým dobám. V červenci 1936 byl všem vyšším důstojníkům Francovy armády rozeslán oběžník, v němž se pravilo: „Vzhledem k tomu, že na vládní straně bojuje tak velký počet žen, není možno u zajatců brát žádný zvláštní ohled na jejich pohlaví.“

Proti raněným.

V oběžníku, který byl rozeslán vyšším důstojníkům Francovy armády v červenci 1936, se praví:

„Ze zkušeností z poslední světové války je známo, že náhodná poškození nepřátelských lazaretů a přepadení transportů s raněnými, působí na vojsko demoralisujícím účinkem.“

Ve španělské občanské válce se stala tato náhodná poškození pravidlem. 21. listopadu 1936 napsal Freda Utley v anglickém časopise „The New Statesman and Nation“: „Výrok, který je znám z habešské války, že totiž červený kříž působí na Italy stejně jako červený šátek na rozzuřeného býka — dá se beze všeho použiti i o vojácích Francových.“

I spolupracovník „Daily Mail“, Mr. Garratt potvrdil, že generál Franco bombarduje úmyslně a opětovně polní lazarety. V časopise „L'Humanité“ ze dne 18. listopadu 1936 napsal Georges Soria:

„Přicházím právě z nemocnice San Carlos, kterou nacističtí letci včera bombardovali. Pupy dopadaly kolkolem nemocnice. Mezi nemocnými vznikla strašlivá panika. Z různých pater sestupoval příšerný průvod, jako by to byli duchové. Stopadesát těžce zraněných, lidí s trepanacemi a amputacemi bylo v temné noci dopravováno do sklepů. Pět jich zemřelo při tomto transportu.“

Dne 14. listopadu 1936 se dočteme ve článku Georga Beatona v listě „New Statesman and Nation“:

„Před několika dny přinesl dopisovatel „Timesů“ zprávu o tom, že letci Francovi shazovali nad Madridem letáky s pohružkou, že za každého, kdo bude z jejich vojáků zastřelen, jich bude zabito deset. Hrozili také, že všech dvacetpět tisíc raněných, kteří leží v madridských nemocnicích bude pobito.“

Pád města Toleda dokazuje, že to není jen prázdnou pohružkou. Tam bylo prvním činem Francových vojáků, že po vpadnutí do města pronikli do nemocnic a házeli ruční granáty mezi raněné. Zahraniční žurnalisté, kteří krátce poté přišli do města, to dosvědčili. Jejich noviny se však bály tyto zprávy otisknouti, poněvadž se obávaly o osud svých dopisovatelů.“

O tom, že lazarety jsou soustavně bombardovány, přináší mimo jiné doklad i velící důstojník skotské pomocné ambulance, která je toho času ve Španělsku. Při bombardování Madridu se nejen nemocnice nešetří, nýbrž naopak užívá se jich úmyslně jako cílů. Tak na příklad byla bombardována stará lékařská fakulta nedaleko jižního nádraží, přeměněná v nemocnici Červeného kříže, dále nemocnice madridské provincie a nemocnice v Cuatro Camino a v St. Carlos.

Proti protestantům.

Za války, která je vedena s tak velkou nenávisťou, ožívají staré náboženské protiklady, jež kdysi rozervaly Španělsko. Na mnoha místech došlo k pronásledování protestantů. Již od vypuknutí povstání patřilo to k programu nacionalistů. Důvodem toho bylo, že protestanté, kterých sice není mnoho, kteří však po sociální stránce představují významnou vrstvu ve Španělsku, jsou současně liberály a sociálně pokrokovou složkou. Protestantská obec madridská sestavila materiál o tomto pronásledování, v němž se dočteme:

„Stoupenci protestantské víry v Madridu pokládají za svou povinnost, stojíce stranou všech politických zápasů, informovati veřejnost o pronásledování a vraždění hodnostářů i věřících, náležejících k luteránské církvi, rukou španělských fašistů.“

V tomto dokumentu se dočteme o mnoha případech zastřelení protestantských pastorů a příslušníků protestantské církve a o jejich věznění v Granadě, Cordově i jinde.

Další materiál k pronásledování protestantů na území, obsazeném nacionalisty, uveřejnil děkan Westminsterského opatství v Londýně dr. Inge koncem listopadu v časopise „Spectator“. Sděluje tu mimo jiné, že protestantský pastor v Salamance byl se svou ženou a dětmi od vojáků Francových popraven „jako kačír“ a že protestantský farář ve Valladolidu byl ve vězení za živa upálen.

A proti dětem.

Jednou z nejsmutnějších kapitol španělské občanské války je osud dětí. Dne 30. října bombardovali němečtí letci školu v Getafe a usmrtili při tom sto sedmdesát tři děti. Dne 6. září letci Francovi bombardovali periferii v Buada Rama a zničili při tom dětský útulek, v němž bylo ubytováno sto padesát tuberkulosních dětí s jejich ošetřovatelkami.

Nejednou jest dětí využíváno i při zápasech. Sedláci Abadia Ballesteros a Sancho, kteří uprchli z Alcolea del Pinar, vypovídali:

„Syn socialistického městského staršího Enriqua Ten Dicho, jemuž bylo deset let, byl s několika dospělými v telefonní centrále vesnice

Alcoles del Pinar. Když vojáci Francovi obsadili vesnici, byli všichni v této telefonní centrále postříleni. Jenom chlapec si dal k sobě přivést pověstný plukovník Palacios. Ten vyslechl chlapce osobně a snažil se od něho dovědět, kde je skryt jeho otec. Poněvadž ten chlapec buď nevěděl, anebo nechtěl prozradit, a poněvadž vyplázl na plukovníka jazyk, zastřelil ho Palacios na místě revolverem.

Tentýž plukovník Palacios z armády generála Franca zastřelil ve vesnici Cepina osmiletého chlapce, který byl polekán jeho otázkami, a nedovedl mu ihned odpovídati.“

Totalitní válka, která se dnes vede ve Španělsku, má skutečně takový průběh, jak jej předpovídali teoretikové. S celým obyvatelstvem se nakládá jako s válečným materiálem. Snažíme-li se z těchto fakt, jichž jsme tu několik nasbírali, vyvodit nějaký důsledek, dospějeme k poznání, že všechny principy, na nichž dosud stála naše civilisace, se zhroutily.

Pro celý svět rysuje se na obzoru strašlivá hrozba. Nejděsivější je, že s těmito fakty se již nepočítá jako s výjimkou, nýbrž jako se samozřejmou skutečností. Nikdo už se jim nedívá a nikoho již nečeší. Národy přihlížejí a diskutují mezi sebou o tom, stojí-li za to dopomoci znovu k platnosti těm humanistickým zásadám, které se neodvážila porušit ani světová válka.

národní hospodář

Dr. Karel Kříž:

Prispělo zbrojení k prosperitě?

Svět vychází z hospodářské krise. Zotavování děje se u všech zemí především vnitrostátně, nikoliv zvýšenou mezistátní výměnou zboží a služeb. Při tom však politický neklid v Evropě, dosahující bouřlivých vrcholů od hitlerovského převratu v Německu, vede k rychlé stoupajícímu zbrojení ve všech státech Evropy a také v některých velkých státech mimoevropských. Z tohoto třetího faktu vzniká přirozená otázka: jaký je podíl zbrojení na této počínající se konjunktuře?

Otázka sama je velmi důležitá, a ještě významnější je odpověď na ni. Je-li podíl zbrojení na vracející se prosperitě značný, jestliže, dejme tomu, třetina rozmachu závisí na tom, že se státy vyzbrojují, pak můžeme očekávat, že znovu upadneme do krise, jakmile nejnákladnější investice vojenské budou dokončeny. Při nejmenším můžeme se připravit na to, že vzestupná křivka se opět dosti prudce zlomí, a je přirozené, že po sedmi hubených letech dvě polotučná leta se statistickými počty nezaměstnaných, jež v důsledku racionalisace a mašinace výroby nebylo možno ani teď do práce zařadit, nestačila by nahradit a vyvážit utrpené tráty a prožitá strádání. Je-li tomu tak, potom by takový zlom měl nezbytně za následek vážné psychologické a politické otřesy v Evropě. Odpověď na otázku, jaký je podíl zbrojení na návratu do prosperity, je tedy vysoce důležitá nejenom pro národohospodáře, ale především pro politiky a státníky všech evropských států.

Kolik svět vydá na zbrojení?

Na neštěstí nic není těžšího, než shledávat data o tom, jak svět a jednotlivé státy zbrojí. Nechybí na materiálu, který se zdá býti na první pohled slibným,

ale pohříchu se rozplývá při bližším zkoumání pod rukama. Obrovský „Annuaire Militaire“, vydaný na rok 1936 Společností národů, má 1160 stran kvartu, ale obsahuje nevalně cenný přehled vojenských sil všech členských států Společnosti národů a jen velmi chatrné přehledy výdajů na armády a jejich potřeby. Každý stát sestavuje tato data jinak, každý ve své měně, každý dává různé vojenské položky jinak označovat — a že je nadto ještě upravuje většina států tak, aby přehlednost byla co nejmenší, netřeba snad ani podotýkat. Kromě toho jsou u mnohých států pod různými nenápadnými tituly výdaje na vojenské potřeby rozptýleny po celém rozpočtu. Dále většina konkrétních dat se končí u r. 1934, ač jde o ročenku z konce r. 1936, ostatní data jsou jen rozpočty, aniž víme, jak byly do drženy.

Každý rozbor a pokus o sestavení těchto dat naráží na tři velké potíže: neúplnost a nepřesnost dat v ohledu statistickém, rozpočtovém a měnovém. Tyto omluvy je nezbytně nutno předeslat, aby bylo zřejmé, že při pokusu o odpověď na otázku po podílu zbrojení na nadcházející konjunktuře opouští nás všechn dosavadní materiál a zůstáváme odkázáni na dvě nespolehlivé věci: na poměrná čísla z vlastních výpočtů a dohadů a na velmi hrubě sestavená přirovnání.

Rozdíly mezi státy jsou přímo nesrovnatelné: jsou státy s povinnou presenční službou, která kolísá mezi jedním až třemi roky, ale činí někde také jen 84 dní, jako u Norska, nebo 140 až 200 dní, jako u Švédska, ale dokonce i jen 72 hodin, jako u Nového Zélandu, dále jsou státy se žoldněrskou armádou, kde služební doba kolísá mezi dvěma až dvanácti lety. Podle toho se také rozpočtuje, i když odhlížíme od toho, že většina států zprávy, které dává k dispozici statistickým úřadům, náležitě „upraví“.

Podle zjištění Společnosti národů činily světové výdaje na zbrojení r. 1925 asi 3.5 miliardy zlatých amerických dolarů bývalé parity a stoupaly pozvolna do roku 1929 na 4.2 miliardy zlatých dolarů. Na tomto datu se drží do r. 1933, kdy nastupuje v Německu k moci Hitler. Již r. 1934 vidíme vzestup na 4.9 miliardy zlatých dolarů, načež nás ženevská statistika zrádně opouští a nezbyvá nám, než se svěřit poměrným číslům berlínského profesora Wagemanna. Přepočteme-li je opatrně na tato data, vidíme, že roku 1935 stouply již světové výdaje na zbrojení asi na 7.8 miliardy zlatých dolarů a r. 1936 na 15.5 miliardy zlatých dolarů. Jinými slovy, dva roky po hitlerovském převratu svět zdvojnásobil a rok poté ztrojnásobil výdaje na zbrojení! Vzestup zajisté drtivě rychlý a tak výmluvný, že není třeba o něm ztrácet mnoho slov. Hitlerovský převrat v Německu se zbrojovkám Evropy výtečně vyplatil, jak jsme ostatně již v jedné z předchozích úvah ukázali na fantastických vzestupech papírů zbrojovek, které činí za poslední tři roky kolem 350% v průměru několika průmyslových evropských zemí.

Roku 1929 byla průmyslová výroba světa o 45% vyšší než r. 1913, ale náklady na zbrojení byly vyšší o 57%. Roku 1936 však byla průmyslová výroba světa ještě jen o 21% vyšší než r. 1913, kdežto náklady na zbrojení byly vyšší o 200 až 250%. Také tyto poměry ukazují, jak se stav věci zhoršil a že nelze pochybovat o tom, že skutečně zbrojení urychlilo dosti významně návrat hos-

podářského oživení. Svět utrácí více na zbrojení, než mu jeho hospodářská situace dovoluje.

Můžeme se však na věc podívat také poněkud jinak a srovnat, jaké procento z čisté průmyslové výroby světa připadalo na vydání na zbrojení. Před světovou válkou, roku 1913, byla to zhruba 4%, za konjunkturního vrcholu roku 1929, kdy průmyslová výroba byla o polovinu vyšší než před válkou, byla to 4.4%, což je uspokojivé. Ale loňský rok ukazuje velmi rychlé zhoršení, neboť procento zbrojních výdajů z čisté průmyslové výroby přesahuje 11%. To potvrzuje úsudek, že asi dva a půlkrát až třikrát se poměry ve zbrojení zhoršily proti nejlepšímu konjunkturnímu roku, hledíme-li ovšem na výdaje na zbrojení se širšího lidského a národohospodářského hlediska.

Průmyslová výroba ovšem činí jen část důchodu světa a jednotlivých států. Představíme-li si tyto „národní důchody“ — řekli jsme již několikrát, že jde o fikci a o čísla velmi nespolehlivá — pak můžeme hledat, jaký podíl z tohoto tak zv. „národního důchodu“ připadá na výdaje na zbrojení. (Pro srovnání uvádíme čs. přibližné číslo tohoto „národního důchodu“: r. 1929 byl odhadován asi na 80 až 90 miliard Kč, za rok 1936 asi na 45—50 miliard Kč.) U Francie stouply výdaje na zbrojení roku 1936 proti roku 1928 o 56%, ze 4.4% národního důchodu na 7.4%. U Velké Británie stouply v téže době výdaje na zbrojení o 39%, tedy podstatně méně než u Francie, a protože současně stoupl také národní důchod, činí i tyto vyšší výdaje stále jen 3% národního důchodu. (Asi v téže výši by byly výdaje na armádu a zbrojení u nás.) V sovětském Rusku však stouply výdaje na zbrojení o 1.493%, tedy téměř patnáctkrát! Roku 1928 dosahovaly pouze 2% národního důchodu, loni pak činily 12.5%. Spojené státy americké zvýšily výdaje na zbrojení v posledních osmi letech jen o 38% a vydávají na ně nyní 1.5% národního důchodu, kdežto před osmi lety vydávaly 1%. Velmi pozoruhodný je vývoj u Japonska, kde výdaje stouply o 105%, což znamená při téměř nezměněném národním důchodu zvýšení procenta ze 4 na 8%. To jsou ovšem jen ukázky velmi neúplné a snad i nespolehlivé, protože se opírají o jediná přístupná data, která v těchto dnech vyšla, totiž o data berlínského ústavu pro zkoumání konjunktury. Rozumí se, že Německo v těchto výpočtech chybí. Při tom však je zajímavé, že profesor Wagemann, který odhadoval roku 1928 výdaje světa na zbrojení na 1% jeho „světového důchodu“, soudí, že za rok 1935 (o roku 1936 se nevyjadřuje) činí asi 3%.

Mapa výroby za zbrojení.

Zbrojení je věc velmi konkrétní a každý ví, čeho je k němu zapotřebí. Proto postačí také k obrazu situace, všimneme-li si, jak se proti roku 1929 změnily výroby jednotlivých druhů výrobků, jak jejich rozsahy stouply či poklesly. Nemá ovšem smyslu uvádět absolutní čísla, která je nesnadno si srovnávat a podáváme proto ihned přepočítaná čísla poměrná.

Nejvíce stoupla roku 1936 proti roku 1929 výroba letadel, totiž o 128%. Pak následuje vzestup výroby niklu o 70%, výroby elektrického proudu

o 35%, kaučuku o 30%, petroleje o 25%, papíru o 15%, bót o 15%, tabáku o 10%, textilu o necelých 10%, piva o 5%, kůží o 4%, oceli o 3% a zinku o 2%. I když tu tedy zčásti jde o výrobky, jež mají vztah ke zbrojení, přece jenom převážná většina jich je, abychom tak řekli, docela pacifistická. Krom toho tento obraz má příznivou stránku také na straně poklesů, ač to vypadá zajisté poněkud groteskně, těšili jsme se z toho, že výroba některých artiklů je menší, než byla před osmi lety.

Výroba vozidel poklesla loni proti r. 1929 — resp. chybí jí do konjunkturní úrovně z r. 1929, abychom stylisovali přesněji — o 5%, výroba cínu, železa, koksu, kamenného a hnědého uhlí o 10%, obchodních lodí o něco nad 10%, olova o 15% a mědi o 20%. Jak vidět, nedá se říci, že by větší část výroby surovin šla na účet zbrojení. Kromě toho nutno poznamenat, že také ve spotřebě oceli jen malá část přichází v úvahu při zbrojení, protože převážná část spotřeby oceli souvisí s novým vybavováním podniků, s obnovou, s investicemi soukromopodnikatelskými, jež byly po celou dobu krise zanedbávány. Ovšem, z tak zvaných obecných kovů asi třetina patří mezi artikly, jež jdou na účet zvýšeného zbrojení.

Nechť se díváme na věci jak chceme mírně, musíme vždy znovu se vracet k závěru, že soudobý režim v Německu je vinen šílenstvím zbrojení a je nebezpečím pro civilisaci. Ptá-li se kdo po vinníku, možno na něho ukázat prstem, a proti této mluvě čísel, jež se tak dokonale shoduje s vývojem politických událostí v Německu, neplatí žádná propaganda a žádná polemika. Zde mluví fakta!

Co lze s určitostí tvrdit, je, že výdaje na zbrojení stouply daleko rychleji v rozsahu než se zvětšoval rozmach průmyslové výroby, která je hlavním projevem hospodářského zotavení. Návrat k prosperitě souvisí tedy do jisté míry se zvýšeným zbrojením. Není však všude stejný. Možno říci, že v některých zemích asi desetina zotavení je přímo způsobena zbrojením, v některých zemích pak až jedna třetina. Ve světovém průměru ještě r. 1934 proti r. 1933 stoupl rozsah průmyslové výroby asi o desetinu a v stejném poměru se zvýšily výdaje na zbrojení. Rok na to nečiní vzestup rozsahu výroby asi celou jednu desetinu, ale výdaje na zbrojení se zvýšily o polovinu, kdežto za loňský rok proti předloňsku rozsah výroby stoupl o osminu a náklady na zbrojení se zdvojnásobily!

To znamená, že je nutno počítat již nyní s tím, jak vynahradiť tento úbytek, který se projeví, až válečné statky budou vyrobeny. To bude nejdéle do dvou let. Nedojde-li k válečné konflagraci, utrpí konjunkturní křivka náraz a nastane její opětový, byť snad dosti mírný, zlom směrem dolů.

Protože však státy, které jediné hrozí válečnou konflagrací, jsou vnitřně rozhárané, nemají ani zásob surovin, ani potravin, není pravděpodobné, že k válce v nejbližších dvou letech dojde. To ovšem nikterak neznamená, že nebude vysoce dramatických událostí, nesmírně těžkých situací a zlých, nebezpečných zápletek.

Tak asi nějak by se zatím končil výpočet rozumu. Co může učinit nerozumný romantik, který ovládá některý stát, nepatří již do této kapitoly.

literatura a umění

Edmond Konrád:

Vlast v nebezpečí aneb Zaplať Pán Bůh za ten bolševismus

V jakém vlast je nebezpečí, na to se názory liší. Jedni jsou toho názoru, že vlast je v nebezpečí pomluvy. Její nepřátelé o ní rozšiřují lichou pověst, že jí hrozí bolševisace. Mezi námi pak druzí přisvědčují té liché pověsti a říkají: ano, vlast je v nebezpečí bolševisace.

V jednom se celkem shodují ti i oni: nemá být podporováno zdání, jako by Československu bolševisace vskutku hrozila. Pokud sahají laické informace, na tomto stanovisku stojí i vláda republiky. Je to stanovisko opatrné, jehož účel je zřejmě nedat cizině příležitost k pomluvě a chránit demokracii. Proto bezpochyby zakázal úřad přednášku Feuchtwangerovu, byť způsobem nevhodným. Proto způsobem neméně nevhodným zakázal Kornějčukovu „Zkázou eskadry“

Jenže ti u nás, kdo říkají s našimi nepřáteli, že vlast je v nebezpečí bolševisace, užívají stanoviska vládního k cíli zcela jinému: Obratně zaměňují účel s prostředkem: navenek posilují svým pokřikem zdání a vši mocí přisvědčují liché pověsti. Zahraniční tisk nám nepříznivý si tyto vlastence s chutí cituje. Ale vnitř vlasti se jim to zdání tuze hodí k útokům. Říkají „bolševictví“ a myslí „svoboda“. Ona je jim solí v očích.

Odjakživa nepřátelům lidských svobod první ze všech vždy čpěla svoboda myšlenky, svoboda ducha, svoboda slova, svoboda umění. Proto první útok ve jménu ohrožené vlasti platí svobodě umění. Ve znamení obrany proti bolševictví začalo ministerstvo vnitra dělat nohy autorům. Rozuměj: autorům domácím, samozřejmě nebolševickým. Pod záminkou ochrany demokracie zakázalo Františku Křelinovi, aby korupčník, jenž v jeho selské hře o ní mluví, byl agrární ministr: aniž ovšem zakázalo, aby toho slova užil korupčník. Nezakázalo posměšky, jimiž demokracii častuje pitomá fašistická konversačka „Můj syn — pan ministr“. Ale zakázalo, aby ministr barvy zelené čachroval (na jevišti) s pozemkovou reformou. Ministerstvo vnitra nenamluví nikomu, že se takhle vede boj proti pomluvám, jako bychom byli bolševici.

Nenamluví to nikomu ani v případě drobné veselohříčky, kde se pokouší škrtnout vtip na bulvární tisk, a kde s místem, na němž demokratický ministr přátelsky škádlí prince židovského vzhledu, je škrtnuto, jako z učarování, právě slovo „demokracie“ a věta k její chvále. Budiž uznáno, že v tomto ohledu ministerstvo vnitra, zastoupené cenzurou, je předstiženo rozhlasem. Ten totiž postavu, jež se posmívá antisemitismu, škrtl pod pikantní záminkou, že je — antisemitská.

Censuře státní buď omluvou, že pracuje podle starorakouského zákona Bachova z roku, tuším, 1850. Jen tímto zákonem se dá vysvětlit, že ministerský předseda, který nařizuje: „Svolejte ihned ministerskou radu,“ nesmí už dopovědět: „a poproste pana presidenta, aby mne ještě dnes večer přijal.“ Vůbec mnohé si pro dobrou vůli hledme vyložit oním starým zákonem. Jinak by nešlo na rozum, jaké pramalicherné hnidy to censura škrtná, zatím co vtipy na demokratic-

ké instituce jenjen prší v některých veselých divadlech. Republika by musila být v postavení zoufalém, kdyby její bezpečí mělo být závislé na škrtech tak jalových.

Řekne-li však někdo: tomu ty nerozumíš, laiku, tys jen spisovatel, tohle je zákon a politika — dobrá. Dejme tomu. Jenže po úspěchu tohoto prvního útoku na svobodu, podniknutého zkusmo, aby se užilo příležitosti tak vítané, jako domnělý boj proti domnělému bolševismu, po tom úspěchu roste chut s jídlem. Cop zřetelněji a zřetelněji vyvstává za politickou kulisou, starý známý cop zbabělého pokrytectví a šosácké morálky. Zatím co operetní kýč beztravně nadzvedá své sukénky, ruka zákona vztahuje se nad dramatikem světového jména před jeho světovou premiérou. Autor „Alžběty a Essexe“, Ferdinand Bruckner, zadal státnímu jevišti první vůbec představení své nové historické hry „Napoleon“. A v této hře rozhněvaná žena nesmí diktátoru korsické krve odseknout: „Nejsem nějaká markytánka, kterou jsi povalil někde na mez“, či cosi takového. Smí jen, horkokrevná Kreolka, s cudným zapříváním zašpítat: „Já nejsem nějaká markytánka...“ tři tečky. Očekáváme, že Napoleon jí roztoženě odpoví: „Já bych chtěl mít tvé foto...“

Ještě několik takových škrtnů blyští se ve hře povědomým třpytem. Jen okamžik, a pamětník se rozpomene: ano, toť starý známý třpyt pověstných censurních pokliček, jež svého času přišly stoudně zastřít nahé prsy na ženském aktu. Ale pozor, prosím, na tenhle bludný kruh: politikou to začíná, morálkou to pokračuje a končí to zase politikou, či spíše to dnes v době racionalisace končí hned násilím. „Vlast v nebezpečí“ je znamenitá záminka, aby mohla být uvedena v nebezpečí svoboda. Politický laik se necítí oprávněn kritizovat postup zákonitě vlády v republice, jímž se má čelit nepřátelským pomluvám. Je si vědom těžké doby a chce respektovat státní zájem. Ale úplný slepec, natož pak myslící občan, tím spíše spisovatel musí vidět, jak se postupu, ve státním zájmu zvoleného, zneužívá ne k obraně, ale k útisku demokracie. Ti, kdo s výkřikem vděčné úlevy se svého času nadšeně přihlásili k okřídlenému slovu: „Zaplať Pán Bůh za ten fašismus“ — ti s rozkoší dnes mnou si dlaně a tajně loktem pošťuchující druh druhu, smějí se do hrsti: „Zaplať Pán Bůh za ten bolševismus!“

Ano, vlast je vskutku v nebezpečí. —

Ministrem vnitra je agrárník. Nejsme dosti obeznalí v záhadách politické strany, jejíž deník hlučně pěstí okázalou frondu proti vládní politice. Nejsme proto ve své skromné hodnosti nepolitického občánka ani schopni, ani povinni vědět, jaký je ministrův poměr k této frondě. Ale pokud sahají naše znalosti vlastivědné, v ministerstvu vnitra sloužívají především právníci. Budou tam sloužit i v budoucnosti. Budou sloužit v celé státní správě. Kdo ještě nezapomněl na insigniadu, kdo slychá co podzim o volebním boji ve „Všehrdu“, kde tak zvaná pravice dodnes není poražena, sotva se ubrání představě, že státní správa bude zalidněna muži, kteří byli vychováváni v ovzduší bližším insigniadě než demokracii. Nevíme bezpečně, jak se k ní jednou zachovají. Ale vzpomínáme Výmarské republiky, která mimo jiné zahynula na to, že orgány státní správy nestály na její straně, nýbrž nadržovaly nesvobodu a násilí. Ježto pak nesvoboda a násilí vždy nejprv na mušce mají umění, dlužno právem umění mít za citlivý seismograf

svobody. Seismograf ten se právě citelně zachvívá. Nechtě se zachvějí i ti, kdo mají vlast chránit od otřesů. Hajte vlastní proti pomluvám a svobody proti úkladům. Dávejte republice, co jest republiky, a co je demokratické, demokracii.

Frant. Langer:

Osud jedné ruské hry u nás

Úvod.

Když se už snad vybouřilo rozčilení, které vyvolalo provedení hry Kornejščukovy „Zkáza eskadry“, je na místě zhodnotit celý případ objektivně.

Ředitel Městského divadla a já viděli jsme její provedení ukrajinským souborem na divadelním festivalu v Leningradu. Hra zaujala ředitele svými scénickými vlastnostmi a možnostmi, zajímavým dekoračním prostředím, masovými scénami, pohybovými složkami a růzností hereckých výtvorů, což vše z ní činilo obrovskou scénickou podívanou. A to vše její provedení na vinohradském jevišti prokázalo. Já sám, dobře si vědom, jak podmiňuje náš divák přijímá hry, vzniklé na území dnešního Sovětského svazu, věnoval jsem svou pozornost hlavně části textové, ale právě proto nemohl jsem než vřele ji doporučit pro repertoár Městského divadla.

Kladné vlastnosti hry

byly opravdu četné. Byly mezi nimi i výjimečné, které dodávají ceny dílu každého autora, i takové, které jsou vzácné v chudé dramatické literatuře ruské, staré i moderní.

1. Především sama fabule hry: Odyssea válečného loďstva, bloudícího po Černém moři, řízeného jen bezradnou masou osazenstva. Rozhodování o jeho sudbě ve vzdáleném centru, jehož rozkazy, jako slova nějakého božstva, jsou očekávány z éterových vln. Poctivá vojácká láska ke zbrani, kterou mají zničit a která zasahuje do jejich rozhodování a je tragickou vinou jednoho z nich. To vše je tak novým dramatickým tématem v serii válečných her, že si zaslouží pozornosti.

2. Hra je psána velmi prostě, lidově, ale tím záslužnější je účín mnoha jejích míst, která svou prostotou dosahují monumentality, opravdu hodné tragedie. Tím je jedním ze slibů mladého ruského — v našem případě ukrajinského — dramatického básnictví. Postavy, i když nejsou příliš psychologicky propracovány a jsou v mnohém ponechány dokreslení hereckému představiteli, jsou přece bohatě rozrůzněny, individualizovány a bezpečně načrtnuty. Není zde naučného debatování a mluvení, namířeného do obecnosti. Dialog už stále jen nese postavy a děj. A základní prvek hry — láska k loďm, které hájí a které musí zničit — dodává některým místům takové vroucí atmosféry, že činí z nich chvíle čistého básnického dojetí.

3. Není to žádná sovětská agitka. Je to hra, napiatá na skutečném historickém rámci. I nekomunistický autor by sotva mohl jinak zpracovat tuto skutečnost. Dobové detaily jsou zachovány. Revoluční nálada patřila ovšem k nim. Ale námořníci nechtějí na příklad vydat loď také z toho důvodu, že by jich Němci použili proti Francouzům, Italům, Anglii. Cítí se k nim posud vázání spojeneckou věrností. Autor hrdiny revoluce

nezkrašluje a její odpůrce nesnižuje. Nevím, není-li přikrášlena revoluční historie tím, že revolucionáři zacházejí nad její obyčejně lidsky se svými odpůrci: podle dialogu mají být důstojníci na člunech odvezeni do přístavu.

4. Není to již hra dřívějšího povšechného charakteru, abych tak řekl komisi sovětského. Je regionálně ukrajinská. Nejen svým autorem, postavami, lokalitou, ovšem jazykem, nýbrž i duchem, temperamentem, folkloristickými jednotlivostmi. Už tím je podstatně novou odlišně od všeho, co jsme ze sovětů viděli. A tam se nyní silně obrací zájem k regionalismu i k nepokřivené národní minulosti.

Tyto důvody mohly postačit, aby vzbudily zájem diváků. Proti hře snad mohlo mluvit, že náš poklidný a spokojený divák nerad vidí nějakou lidovou revoluci na scéně. Ale tato hra nepřepjala myšlenku revoluce o nic víc než na příklad kterákoli hra, líčící francouzskou revoluci, při které je naše obecnost ochotno tleskat jejím hrdinům. Tam je to vzdálenost století, zde jen dvacetiletí. Ale i za tu dobu je minulost už historií. A při tom, že hra měla ukrajinský ráz, je čerpána z dosud živých ukrajinských dějin a je chloubou ukrajinské dramatiky, je navíc a její provedení mohlo být tak trochu odpovědí na nadšení, s kterým se ukrajinská opera chystala vypravit naši nejnárodnější hru, „Prodanou nevěstu“.

Můj osobní zájem o „Zkázu eskadry“ probudily ještě

5. Legionářské reminiscence.

Ty ovšem o kvalitě hry nerozhodují. Příběh Kornejščukovy hry má totiž jakési svazky s historií ruských legií. Odehrává se v prvních měsících roku 1918. (Chybně bylo v programu a z programu opisováno 1919, kdy už přece německá armáda neexistovala.) Tedy v době, kdy z Ukrajiny odcházely nebo již odešly československé pluky za stálých potyček svých ariergardů s německými vojsky. Ta vojska — stejně jako ve hře — si ukrajínští samostijníci přiváděli na pomoc. I proti nám. Naše boje se končí známou bitvou u Bachmače. V této válečné periodě jsou ukrajínští bolševici i legionáři, spojenci na jedné frontě a proti jednomu nepříteli, a při svém rozchodu se spolu srdečně loučí. Legie tvořily severní křídlo a nejjižnějším křídlem fronty — snad ovšem ne ve stejné době — byla tato eskadra, očekávající svou zkázu.

Naše pocity v této době byly asi stejné jako těchto ukrajinských námořníků, když na ně jako na nás si jiní Ukrajínští přiváděli německé obrněné automobily. (Mrtví z bitky s nimi leží u vsi Korostyševa na Ukrajině.) I nad prvním plukem, když procházel Kijevem, se vznášela německá letadla tak vyhrůžně, jako nad těmi loďmi. I naši rozvědčíci nám přinášeli zprávy, jak v salonním vagoně ukrajinského hejtmana sedají nad mapami důstojníci německého generálštábu. A také my jsme za sebou ničili cesty, mosty a materiál, který by sloužil jejich válečným účelům. Tedy hra sama o sobě je v úzké souvislosti s naší nedávnou historií, je v ní kus dočasného společného osudu a společných úzkostí.

Hra na scéně.

Umělecký ústav toho druhu, jako je Městské divadlo, nesmí a také nechce svého jeviště používat k nějakým politickým úkolům. Toho neučinil ani provedením „Zkázy eskadry“, jako toho neučinil ani dří-

věššími ruskými hrami, které ideologicky byly leckdy sřiatější. Svě důvody pro uvedení této hry jsem uvedl. Ostatní divadelní činitelé by asi uvedli další. Rozhodně práce na inscenaci hry dokazuje, že hru kladně a s radostí přijali všichni umělci, kteří na ní a v ní pracovali a kteří podali jako výsledek nepopíratelně skvělé představení.

Na premiéru se přišlo tentokrát podívat hodně diváků dělnických, přirozeně hlavně komunistů. Ovšem že ji přijali vřele a s potleskem po každé vhodné i nevhodné narážce, která se jim líbila. Sovětští soudruzi v Leningradě se dívali v divadle už jinak. Ti tleskali tak nadšeně při otevřené scéně jen herci, který bravurně zatančil kozáčka, a vynutili si opakování tance, a pak projevíli dobrý divadelní vkus pochvalou nádherné scény při loučení s koráby. Potlesk našich komunistů dal záminku některým listům („Národním“, „Venkovu“ atd.), že začali volat po zákazu hry. K zákazu také došlo, aby nebyl rušen veřejný pořádek. Potlesk ovšem veřejný pořádek neruší, avšak, pravda, nebylo vyloučeno, že po kampani, která byla uspořádána, se do divadla nedostaví nějaký rušitelé hry, jako se to stalo v „Osvobozeném divadle“. A pak by pořádek byl opravdu porušen. Volání po zákazu bylo podpíráno stálým poukazem na to, že provedení sovětského uměleckého díla poskytne německé propagaci novou příležitost k tvrzení o našem kulturbolševismu. Byl-li brán i ohled na tuto propagandu, tedy je vidět, že nadarmo. Protože za týden už mohl německý tisk dokazovat náš kulturní bolševismus z celonárodních oslav Puškina, „Národní listy“ i „Venkov“ v to počítaje.

Všeli jaká, z případu vyplývající naučení.

1. Loni v létě hrálo městské divadlo zábavnou, ale literárně naprosto necennou francouzskou veselohru „Můj syn ministr“ nebo tak nějak. Řekne-li někdo, že „Zkáza eskadry“ byla provedena v nevhodnou (pro tu německou agitaci) dobu, tedy ta veselohra, už půl roku odkládaná, byla provedena v dobu ještě nevhodnější. Tropila si totiž žerty ze socialistické vlády, a co osud nechtěl, tato vláda ve Francii skutečně přišla a hra byla u nás hrána současně s jejím nastoupením. Stejně jako při „Zkáze eskadry“ také tehdy velmi četné, vhodné i nevhodné narážky a vtipy byly obecenstvem, tentokrát parterem, přijaty s potleskem. Aplaudovaná místa si však dobírala socialistické ministry a potlesk zřejmě demonstroval, že socialistická vláda je směšná. Hra, ačkoli šlo o projevy proti vládě našeho tradičního spojence, zakázána nebyla. Socialistický tisk po jejím zákaze nevolal.

Provozovaná hra, i když má politický nářer, není v divadle žádným záměrným politickým skutkem. Ani potlesk diváků z žádné hry nečiní politickou událost. To se stane jen vzácně v historii divadla. Ale věc politickou učiní z divadelní hry teprve tisk, který používá této příležitosti ke kampaním jako každé jiné. A na uvedeném případě vidíme, že socialistická část tisku se chová v těchto věcech neútočně, v mezích skutečné liberálnosti, nečiní z uměleckého (resp. neuměleckého) díla žádnou politickou věc, nevolá na ni státní administrativu, kdežto tisk druhého tábora dělá při každé příležitosti z něho politiku a v ničem, ani ve věci, ani ve formě, si neklade žádné omezení. Ale je-li už potlesk pokládán veřejností i úředně za demonstraci, tedy z novinových projevů i ze zákazu

je ještě vidno, že se činí rozdíl mezi potleskem zámožných a chudých návštěvníků. Zámožnému obecenstvu bylo popřáno si zademonstrovat proti socialistické vládě, chudému bylo o půl roku později zakázáno si zademonstrovat pro ni.

2. Toto dělení obecenstva na chudé a bohaté je vidět také z některých projevů návštěvníků Městského divadla, z nichž jeden byl i kdesi otištěn. Projevy se rozhořčují nad dělnickými diváky, kteří se tentokrát dostali do divadla, že přišli pozdě, postávali v uličkách, nejspíše se chovali, neuměli nalézt svá místa atd. Tón projevů je takový, že z nich přímo číší nenávisť k vetřelcům, kteří znesvěčují plyš sedadel. Nikdo neobdivuje obětavý zájem dělníků, kteří po skončení pracovní hodiny se musí narychlo dát do pořádku a už v půl osmé být ve vzdáleném divadle, aby uviděli hru, která je zajímavá. Takhle se asi dívali před sto lety němečtí starousedlíci stavovského divadla z loží na ubohé Čecháčky, kteří se tam hrnuli na prvá česká představení.

3. A přece právě Městské divadlo potřebuje, aby prospěch z něho se rozšířil i na jiné vrstvy, než z jakých se skládá jeho dosavadní obecenstvo, které je ani nedovede finančně udržet. Opřít se může jen o široké inteligentní vrstvy, a dělnictvo přece z nich není vyloučeno. Rozumí se, vkus inteligence, vychované posledními dvěma desítkami let, je jiný, než předchozí generace. Návštěvníci „Zkázy eskadry“ mohli být upozorněni také na jiné hry divadelního repertoaru, na př. „Newyorský přístav“, „Postilu“, „Vlajka hoří“ atd., které charakterisují snahu divadelní dramaturgie dáti svému divadlu moderní lidový repertoar. Ovšem s vyloučením jakékoli demagogičnosti. Ale s vědomím, že dnes není většinou lidovým to, co se za lidové pokládalo před padesáti nebo snad i třiceti lety. A že lidová inteligence stoupla natolik, že může na př. dělnické divadlo v Praze třicetkrát opakovat Gorgiho „Měšťáky“. Ale na žurnalistické i ústní kampani kolem „Zkázy eskadry“ je vidět, že částí veřejnosti nijak nezáleží na tom, aby počet diváků se rozšířil o tyto vrstvy, z nichž by se mohlo stát časem svěží a nádherné divadelní obecenstvo. Že raději by nechalo umělecký ústav běžet bez užítku, nebo že by jim byla milejší i jeho nižší úroveň, třeba s operetou.

4. Tenorem ovšem celé kampaně kolem zakázané hry byla obava z německé propagandy, která prý bude mít novou příležitost ukazovat, jak je Československo prosyceno bolševismem. Ti, kdo se stále dovolávají této propagandy, ani necítí, do jaké společnosti upadli. Česká předválečná generace byla ve Vídni stále viněna z rusofilství a panslavismu. Ale neukázala se ani v nejmenším omezení nebo omlouvání poplatnou duchu rakouské monarchie. Ačkoli byla viněna právem. My jsme viněni z bolševismu. Neprávem. Ale ihned řada listů zřídí u nás podle toho kulturní cenzuru. Na neštěstí není mnoho platná, protože i v těch listech se najdou stopy, vedoucí ke kulturnímu bolševismu v podobě puškinských oslav. Pochybují, že německá propaganda vezme na vědomí jejich vysvětlení. Příště objeví něco jiného a zas něco jiného, bolševismem je jí skoro všechno, co v mimoněmeckém světě má nějaké duchovní hodnoty. Zaostří se tato dobrovolná censura na to všechno? A jestliže ne, tedy ani tato první služebnost, kterou jsme jí dokázali zákazem ukrajinské historické hry, není nic platná.

do ba a lidé

V. A. Merris:

Demokratický princ

Po tolika žurnalistických sensaciách vyšla o bývalém králi anglickém, o „Eduardu, vévodovi z Windsoru“, prvni psychologická studie, vsazená do rámce dobové analyzy z pera anglické autorky. Přinášíme z ní ukázkou.

Královský obchodní cestující.

Princ waleský se jednou sám nazval tímto jménem. Bylo to po jihoamerické cestě, kdy za žhavého dne, zatím co všichni ostatní odpočívali, vedl s místními úřady obchodní jednání o milionový objekt, o elektrifikaci brazilské železnice, již měla provádnout anglická společnost. Byl skoro ustavičně na cestách. Před každou cestou má obrovský program závazků, jemuž musí dostáti. Od těch dob, kdy ležel na frontě v zákopu, neodtrhl svůj zájem od účastníků války. Když navštěvoval severoanglické uhelné doly a waleské průmyslové kraje, v nichž je stále více bídy a zoufalství, nespouštěl s mysli, jak ulehčiti zoufalství těchto lidí.

Tento obchodní cestující pro britskou říši byl roku 1924 presidentem velké výstavy imperia uspořádané ve Wembley. Neusnadňuje si tento úkol: záleží mu na tom, aby výstava měla nejen úspěch, nýbrž aby dosáhla mimořádného úspěchu. Mluví k žurnalistům:

„Snad je odvážné uspořádati takovou výstavu tak záhy po světové válce. Měli jsme zprvu několik drobných zklamání. Ale tím odhodlanějším jsem dnes uskutečnění této veliké podniku. Jeho základna je spolehlivá a zdravá. Tato výstava musí dokumentovati onoho ducha svornosti, jenž vedl britské imperium vítězně ke konci světové války. Všichni musíte spolupracovat, všechna odvětví průmyslu musí vydati svoje nejlepší, a doufám, že zvítězíme.“

Neúnavně vodí své přátele z novin k tomuto podniku, až u nich vidí poctivé odhodlání vykonati, co je v jejich silách. Dne 24. dubna je wembleyská výstava zahájena, je to The British Empire Exhibition.

V srpnu přijme pozvání presidenta Coolidge. Jede po „Berengarii“ a má namířeno přímo do Washingtonu. Amerika má pro něho zvláštní půvab. Uprostřed tohoto lehkého vzduchu, v tomto prostředí přirozenosti a srdečnosti lidí se cítí doma. Zde se chce konečně jednou bavit, chce užít svého mládí, tančit, smát se. Vyřídí přes to celou řadu vážných věcí a oficiálních návštěv. Americké noviny však mají co psát. Vyčítá se mu, že ve volbě svých přátel nebyl vůdcem americký Gotha, nýbrž vybíral si přátele docela podle osobní chuti a náklonnosti. Americké noviny jsou pohoršeny tím, že volbou svých přátel „nezvýšil ani svou osobní prestiž, ani prestiž prince“. Noviny se rozčilují znovu a znovu. Nic jim není vhod. Nejsou polichoceny tím, že se nemůže od Ameriky ani odtrhnouti. Nýbrž vytýkají mu jeho návštěvy v New Yorku. Kabelogramy, posílané do Evropy, se přímo chvějí rozčilením. A waleský princ si zajede ještě jednou na své milované rancho a zdrží se tu tak dlouho, jak může.

Na jaře 1925 dojde k velké africké cestě: Jižní Afrika, Západní Afrika, Jižní Amerika. Cestuje vlakem, autem, volským přípražím i pěšky. Těmito dopravními prostředky projede 25.000 anglických mil cesty. Je to pro něho zajímavé. Život se tu ukazuje upřímně, domorodci se ukazují před ním ve svých nejpodivnějších úborech, někdy jen s cylindrem na hlavě a s deštníkem v ruce. Na Zlatém pobřeží bijí na jeho počest na africké bubny tam-tam. Je mu odevzdán zlatý meč. Při kterémsi hostině promluví pojednou k všeobecnému překvapení nějakou africkou řečí. Pak jde dlouhá cesta nekonečnými prostorami Jižní Afriky, 83 dní cesty. Lidé těchto krajů očekávají mnoho věcí od dědice anglické koruny a vyprávějí mu všechno, co mají na srdci. Zulukaffi před ním provádějí válečné tance, děti zpívají na přivítanou. Přijdou se na něho podívat

i Burové, někdejší nepřátelé. Rána se zhojila, ale anglické srdce cítí ještě jízvy. Jde skoro bez průvodu ke Krügerovu hrobu a položí na něj věnec.

U kanadských Indiánů byl nazýván „Hvězdou východu“. V Africe dostal od domorodců jméno „Vycházející slunce“. Je to krásné jméno a vypadá to jako krásný slib do budoucnosti. Kdávž se vrací, zastaví se na ostrově Svaté Heleny. Podivný okamžik, když tento příští král stojí na místě, po nichž chodil Napoleon, ten muž, jenž se vzdal upřímně milované ženy pro svou těžce dobytou císařskou korunu.

Syn mlhavé země.

Anglie je země tlumených barev, které jsou zastřeny lehkou mlhou. Horké léto s jasným sluncem tu vlastně není na programu. Spolehlivým je tu jen déšť a vítr. Spolehlivou je mlha. A v této zemi se mluví tiše, i v hostincích a obchodech. První dojem na cizince je dojem velkého klidu a ovládnutí, přes všechnen nesmírný ruch. Ani z nosičů zavazadel není nikdo rozčilen; pohybují se zvolna a mají měkké hlasy. Srazí se dvě auta — co se stane? Bude nadávání, křik, budou si lidé ležet ve vlasech a hrozit soudním stíháním? Naprosto ne. S dokonalým klidem se podívají, jak velká je škoda. Jeden prohlásí: „Je to má vina — sorry.“ „Ne, já jsem měl houkat!“ — První: „very sorry“. To se nestává jen mezi gentlemeny, to se stává i u nákladních a u obchodních aut. Přihodí se tak málo, lidé se tak málo rozčílí a vůbec nekřičí.

Tento princ se však pohyboval v krajích, kde zářily jasné barvy, kde lidé se smáli, volali, mluvili hlasitě. Znal Francii, Riviéru, velká města Evropy, New York, Washington, Long Island, Kanadu, cowboye, Indiány. A Jižní Amerika hýří přímo opile barvami, je to symfonie zvuků a lomozu. Všechno tu křičí: modré nebe, bílé domy, palmy, šaty žen. A ti lidé. Princ waleský sem přichází obchodovat pro svou říši, má návrhy, velice přesné návrhy. V této zemi se nenosí šedivé obleky a měkké klobouky. Zde se očekává, aby princ působil jiným dojmem. Princ stojí na palubě své lodi v nachově červeném kabátě gardového důstojníka a s vysokou medvědí čepicí, v nejoblíbenější a nejučinnější anglické uniformě. Projíždí v ní Montevideem, zdraví námořnictvo, seřazené v přístavu, koná vojenskou přehlídku. Ulice jsou plné mávajících, křičících, smějících se lidí. Tak musí vystupovati ten, kdo chce uzavírat obchody. V Buenos Aires je jeho hostitelem president Alwear a má režii jeho přivítání. Hřmí jednadvacet dělových výstřelů, a čtyři nádherní oři, černí jako uhel, táhnou kočár městem. Davy lidí, křik, smích, květy zaspávají vůz. Pak prožije den na farmě, projíždí jí na koni, neboť pěšky ji člověk neobejde, cowboyové ho vítají. Stále větší nadšení. Cesta ho vede do Peru a do Chile. V Buenos Aires zahajuje výstavu britské říše a mluví pro celý svět do rozhlasu. Pronáší svou řeč španělsky. Úspěch je nesmírný. Za několik dní navštívilo výstavu milion lidí. Britské filmy dostávají zakázky, mají stále větší ciferné úspěchy.

Mezitím píše v Anglii „Spectator“: „Není ovšem možno zabránit lidem, aby nemluvili. Snad právem lidé srovnávají, že princ je ochotnější, jde-li o tanec a o to, zůstati dlouho vzhůru ve večerní společnosti, než dostáti obchodní schůzce o několik hodin později.“

Část anglického tisku se zabývá tím, že mu vypočítává, kolik hodin tančí a kolik hodin oslavuje. Přehlíží, že i tam, kde se uzavírají obchody, není možno nepřizpůsobiti se tomu, co vyžadují země méně šedivé než Anglie.

Nikdo si nevšímá toho, že každý člověk má kus práva na soukromý život. Od samého počátku jeho dráhy, i když podniká cesty ve službách své země, a podniká je svědomitě a obratně, což je ještě důležitější — vždycky se v Anglii najdou lidé, kteří proti němu něco mají. Princ ukazuje, že dovede tam, kde je toho třeba, být oficiální. Jakmile však jinde nechá onoho formálního člověka stranou a jakmile se volně projeví jeho povaha, která má zálibu v prostých věcech a prostém vystupování — hned

počinají lidé v Anglii vrtěti hlavou. Má pracovat ještě víc a baviti se ještě méně. Každý jeho krok je sledován nevládnými očima. Tomuhle zjevu nikdo mimo Anglii neporozumí; tak tomu bylo vždycky a proti tomu každý bude bezmocný.

Nikoliv syn svého otce.

Jeho dědeček měl jako waleský princ také soukromý život a někdy se ani nepodařilo pověsti o tomto životě držeti v soukromí. Jeho otec a král však své povinnosti bral vždycky nesmírně vážně. Všechny své povinnosti. Nebyl ještě třicetiletý a už se oženil, protože to bylo jeho povinností. Byl také šťastný, jak bylo jeho povinností: šťastným mužem a šťastným otcem. Podobal se svou povahou moudrému a pedantskému koburskému princ-manželu, svému dědovi. Tento král Jiří má kromě toho i řadu význačných vlastností, pro něž si ho jeho národ váží a miluje ho.

Tomuto otci se Eduard, dnešní vévoda z Windsoru, nepodobá. Je dítětem své doby. Je mrštný, má vnitřní nervy a živou fantasi. Je trochu snělek a mnoho romantik, více, než to kdo tušil. Teprve ve chvíli, kdy se vzdal trůnu, si uvědomil jeden chytrý Angličan tyto vlastnosti, které jiní u něho jen tušili:

„Je po každé stránce typickým dítětem války. Kromě svého jemného lidského citu a svého horlého porozumění pro to, co jsou to slzy, kromě pochopení lidské tragedie má jako tolik mladých lidí jeho věku mnoho skepse. Nemá plnou důvěru v to, že je možno tento svět, jenž vyšel ze svých kolejí, uvést do nich zase zpět. Je v něm jakýsi pocit bezmocnosti a bezcíllosti a chytá se neurčité jistoty, že jedině, co člověk může, je vyžít svůj život. Tato skepse v něm zasypala mnoho různých přesvědčení a mnoho úcty před různými institucemi, tato skepse se u něho vztahovala i na úřad krále.

Pochyboval o tom, jakou cenu by tento úřad měl pro něho, aťkoliv by jistě naprosto svědomitě nebyl učinil nic, co by jeho zemi nebylo prospělo. Snad by byl během doby získal pevnější víry, snad by se u něho byla projevila reakce, která se ukazuje už u nové generace. Ale právě v této kritické a smílivé době se u něho dostavila láska. A neměla u něho omezen zmiřující vliv, jak mívá v mládí, nýbrž byla převratem a velikou vášní, jak se projevuje v pozdějších letech.“

Něco podobného lidé tenkrát nevěděli a nechtěli to vědět. Pro tak složité věci není místa v anglickém programu. Eduard projevoval odpor proti obradnosti a proti formalitám dvorským, a to se u něho s dalšími lety projevovalo stále silněji. Jeho otec byl po této stránce zcela jiný, daleko způsobilejší pro královský úřad. O tom však před lety raději nikdo ani nepřemýšlel.

Ona leta byla naplněna prací v nejrůznějších oborech. Eduard navštěvoval továrny, průmyslové kraje, schůze a spolupracoval na akcích, směřujících k veřejnému blahu. Problém příbytků pro dělníky, které by byly důstojný člověka, byl jedním z těch, jímž se zabýval co nejhorlivěji. Přečtěte si jednu z jeho řečí, kterou promluvil k anglickým architektům:

„Žádám vás, abyste na architekturu přenesli princip seriové produkce. Jsem přesvědčen, že jiným způsobem nebude možno porvednouti životní úroveň velké většiny našeho národa. Vy musíte poskytnout lidem prostředky, aby toto pozvednutí bylo možné.

Máme chatrné, úzké a křivé uličky, které působí obtíže pro dopravu a které nemohou v občanech vyvolati potřebnou lidskou hrđost. Rozšiřujte ulice a stavte vyšší domy. Ponecháme větší volné prostory.

Moderní věda nám ukázala, jak domov může býti pohodlnější a komfortnější. Automobilové továrny a obchodní domy ukázaly, že seriovou produkcí je možno udělati život hezcím a lacinějším a zpřístupniti širokým vrstvám to, co dříve měli jen zámožní.

Navrhujte domy, které vypadají zvenku hezky a které uvnitř poskytnou hospodvní všechno pohodlí. Mně leží životní podmínky širokých vrstev lidu velice na srdci, a vy víte, jak se snažím, aby pokud možno nejrychleji byly zlepšeny. Navštěvoval jsem často „distressed areas“ a nejhůřší čtvrti velkoměst a přesvědčil jsem se, jak naléhavá je potřeba přestavěti

tyto čtvrti. Dříve se otázka obytných bytů pro široké vrstvy dělníků nesmírně zanedbávala. Je třeba nových plánů a nových návrhů pro naše velká i malá města. Dnes už nejde o individuální stavění, o něž šlo v době Viktoriánské. Hlavním důsledkem světové války je, že dnešní svět slouží spíše principu kolektivismu než individu.“

Mezitím musí navštěvovati a přijímati cizí knížata, choditi na oficiální bankety, plesy a recepcce. Na svou práci však se vrhá s jakousi posedlostí. Je vidět, že nečerpá nadarmo zkušenosti v cizích zemích. Chce jich využití k blahu vlastního národa. Všimněme si, jak mluví na shromáždění mládeže:

„Není mi snadným promluvití dnes večer na tak veliké schůzi. Máme však společné zájmy a všichni, ať jsme staří nebo mladí, usilujeme o vyřešení tolika různých problémů.

Nepřenecháme službu veřejnosti jako výchovu, péči o zdraví, pojišťování a zajišťování stáří pouze státu, nalézejme v tom příležitost k podivuhodným, dobrovolným pomocným akcím. Mělo by to být projevem dobré vůle od mužů k mužů, dílo vzájemného porozumění, něco, co vychází z neobekeho odevzdání některé věci.

Není to vaší vinou, že byla válka. Není vaší vinou, že je dnes světová krize. Fakt, že na těchto věcech nemáme viny, není však podmětem k lehkomyšlnosti. Musíme si raději ujasniti, že my sami to jsme, kteří můžeme bezpráví napravit a nahraditi to, co bylo zmeškáno.

Mladí nemohou dlouho žít svůj život jako pouzí diváci. V krátké době bude na jejich ramenou břemeno práce. Čeká na ně mnoho úkolů: vědecké objevy, úkoly populační, využití přírodních bohatství, zápas proti nemocem a proti nespravedlnosti.

S koncem války se počalo nové období. Nikdy se žádná nová doba nezrodila za větších útrap a za obtížnějších okolností, z nichž má vyjít zdravý a normální vývoj. Nesmírně důležité je, jaký druh demokracie z této doby uděláme: a to není důležité jenom pro nás, nýbrž pro celý svět.

Co mne se týče, mně je v životě mnohá cesta uzavřena: nemohu podnikat mnohé, co bych činil rád. Pokusil jsem se alespoň o to, sblížiti všechny anglické národy této říše a podporovati naše zájmy v cizině. Víím, že se mi všechno nezdařilo. Je však lepší v těchto dobách, které nemají žádného vzoru, se dočkatí neúspěchu než vůbec nic nepodniknouti.“

Princ, který vidí bídu.

Princ Eduard sbírá zkušenosti i ve vlastní zemi a dívá se kolem sebe otevřenými očima. A jeho obliba roste. Jeho řeči se stávají stále lepší, sevřenější, individuálnější. Všimněme si výňatku z řeči, kterou promluvil při založení jubilejního fondu ve prospěch mladé generace:

„Nedovedu si představit žádnou druhou otázku, která by tak mluvila k srdci celého národa jako otázka mladých.

Vyzývám vás k uspořádání národní sbírky ve prospěch dorůstající generace. Částky poukazuje přímo mně. Chťel bych každému, kdo chce přispěti v haléřích nebo librách, co nejvíce to usnadnit. Pomozte mi při zařízení lokálních sběracích listin. Přesné plány pak předložím králi.

Stejně jako vás dotýká se mne osud chlapců a děvčat v jejich nejobtížnějším období když opustili školu, až do jejich osmnáctého roku. Tito mladí lidé potřebují tři věci, jež jim dodají schopnost k životu: kázeň, přátele a osvězení. Tyto tři věci máme ve své moci. Vy máte možnost přispěti k tomu, aby život mladých lidí stál za to, být prožit. Je třeba opatřiti to, co potřebují mladí lidé, jež po prvé vstupují vstříc životu, pro své chvíle oddechu, ať už jsou zaměstnaní nebo bez práce.

Slyšel jsem, že více než půl milionu chlapců ve věku mezi čtrnácti a osmnácti roky se potácí bez cíle až do doby, kdy se z nich stanou muži. Nemají nic, co by poskytl koleje jejich přebytku sil a jejich ctižádostivosti. Mnozí nemají ani volného prostoru, potřebného k uvolnění sil a k tělesnému cvičení.

Nesměřujeme tím k nějaké uniformitě anebo k omezování jejich svobody ať v myšlenkách nebo v činech. Nechci zříditi žádnou novou organizaci, nýbrž z tohoto fondu rozšiřovati činnost všech dosavadních korporací v zemi. Z tohoto fondu se mají také vychovávatí vůdcové pro tato cvičení mládeže.

Přispějte jim k tomu, aby měli možnost tělesného zotavení a sportu. Aby se mohli zabývatí vedlejšími povoláními, zájmy, a uplatniti v nich své skryté talenty. Pomáhejte jim učiniti všechno možné, aby tento jubilejní fond byl počátkem nové budoucnosti, v níž by vyrůstající mladá generace a všichni schopní mladí lidé získali volné pole pro svou práci.“

Jsou ještě jiné věci, které třeba poznati. Především je to opravdová cesta mužů jen s lehkými zavazadly, puškami, filmovými kamerami a fotografickými přístroji. Dochází k ní v září roku 1928 při lovecké výpravě do východní Afriky. Princ Eduard si umínil filmovati lov na vysokou zvěř. Není to snadné. Sloni a lvi nejsou filmovými herci, alespoň v těchto končinách nikoliv, a celý pokus se může stát pro fotografa i důkladně nebezpečným. Výprava má namířeno do Ugandy. Vedro je skoro nesnesitelné. Loví se krokodilové, sloni, lvi. Uprostřed džungle dojde zpráva o onemocnění králově.

Další zprávy jsou poplašné. Vrátit se co nejrychleji do Anglie. Musí čekat tři dny v Daar-es-Salaamu na loď. Teprve 2. prosince přijela. Teď se počíná štvance na anglických válečných lodích a ve zvláštních vlcích, které italská vláda dala k dispozici, bez zastávky v Brindisi do Milána. Je to rekordní jízda. Večer dne 11. prosince o půl jedenácté — devět a půl dne po opuštění Daar-es-Salaamu — přijíždí princ na nádraží Victoria v Londýně. Očekává ho dobrá zpráva — stav králův se zlepšil.

Při této nemoci krále Jiřího, jež občas vypadala velice nebezpečně, bylo již patrné to, co se projevilo tak otevřeně při posledním králově onemocnění: jak tento král je svým národem milován. Večer co večer stály zástupy lidí před bulletinem, sdělujícím stav králova zdraví; byli to unavení dělníci, vracející se z továren, i páni v cylindrech. Když král byl mimo nebezpečí a uveřejnil své veřejné poděkování, bylo vidět, jak rozvášní muži při četbě pláčeli. Bylo to stejné jako později za řeči při jubileu, které sotva kdo naslouchal bez slz v očích.

Teprve po mnoha měsících, když král byl zase zdráv, dokončil princ svou africkou cestu. Byl pozván belgickým králem do belgického Konga. Namáhavé lovecké cesty, na dlouhé míle se jde pěšky, někdy vozem, a když prší, uvázne se na místě. Princ je odhodlán, že nechá ostatní střílet a že se bude zabývat jen snímky své filmové kamery. Musí prožít mnoho útrap, jako každý kameraman lovecké výpravy, snášet malarii i špatné počasí. Ale stojí to za to. I tehdy, když je třeba dlouho čekat na stádo slonů, nebo když snímek náhle přeruší tropický liják. Zpět se vrací letadlem. Z Marseille letí do Le Bourgetu, odkud ho provází francouzská letecká eskadra, z Doveru domů ho doprovází letecká eskadra anglická. „Letadlo je pro mne jediný možný dopravní prostředek,“ prohlásil princ.

Proč se princ neoženil.

Mezitím se v Londýně opakuje palčivá otázka: Proč se princ neoženil? Proč se ještě neoženil? Ožení se vůbec kdy? Kdy se ožení? Odpověď je nesmírně prostá: neoženil se dosud, protože se nesetkal se ženou, která by k němu patřila. Řekl to už před lety jednomu ze svých přátel a dodal: „Až se setkám se ženou, kterou opravdu miluji, ožením se s ní.“

Už jako malý chlapec měl zasněné modré oči, ve dvacátých letech měl v pohledu světobol. Měl měkké, něžné srdce, něco takového však malí kluci neprozradí. A prozradí to tím méně, jsou-li Angličany. Každý projev citu uvede Angličana do rozpaků. Něco takového se nedělá. Otec je trochu přísný a žádá od svých dětí velmi mnoho: byl sám také přísně vychováván. On i matka mají tak strašně mnoho povinností a tak příliš málo času pro své děti.

Když přišel do školy, hleděli na něho ostatní vyjeveně a všichni byli zprvu rozpačití. Teprve později má kamarády. Je daleko menší než většina z nich. Čím tito kluci jsou

citlivější, tím méně prozrazují své city. Nastane doba prvního ohnivého přátelství. V anglických chlapeckých školách má každý starší žák vždy mladšího přítele, který mu bývá slepě oddán a nadšeně pro něho vykonává všechny úsluhy. Ti menší jsou hrdí a šťastní, když se někdo z větších k nim snížil. To jsou chlapecké pocity, pocity, které se neprozradí, zejména, je-li malý chlapec princem. I později v Oxfordu na něm zůstane jakýsi ostych, ačkoliv je tu veselá společnost a ačkoliv je po prvé volný. Jsou tu samí mladí chlápci, také zde jsou mezi nimi přátelství, často velice těsná, spojená s výstupy žárlivosti. Tak tomu bývá u mladých chlapců, kteří spolu tak těsně bydlí, z nichž každý tolik vidí a slyší ze života druhého. Dívky žijí také stejně odděleně a uzavřeně pro sebe, člověk se skoro ani nedoví, že v Oxfordu jsou i studentky.

Po válce nastane pro mnohé z mladých lidí divoká doba. Chtějí dohonit to, co zmeškali, čím rychleji tím lépe. Noční kluby jsou přeplněny, tančí se a pije. Manželství v těchto přechodných dobách nemá velkého trvání. V západním Londýně, v „Society“, je to všechno ještě vystupňováno. Mladé ženy, které vidí prince waleského, jsou okouzleny tím, jak je sladký, jak se stává rozpačitém, když je osloven, jak se dokonce zardí. Je rozpačité při prvních řečích a veřejných projevech.

Pak přijdou cesty do Kanady a do Ameriky. Už roku 1920 prý uzavíral v Americe přátelství, která byla na dvoře „nežádána“. Vypráví se o mladé dámě, ke které tehdy prince poutalo něžné přátelství. Je to však včas přerušeno, princ je poslán na velkou cestu. Teprve později má princ více volnosti, dostane vlastní dům a může si rozdělit den, jak se mu líbí. Má tu svůj kruh přátel, několik kamarádů, několik manželských dvojic. Lidé ho ovšem pomlouvají. Vypráví se o jeho poměru k herečce, pak k dámě ze společnosti, pak opět k herečce a opět ke krásné ženě.

Mezitím žije život korunního prince plný ustavičných povinností, z nichž jedna po druhé se mu během let stává nesnesitelnější. V Londýně není tajemstvím, že princ nenávidí život na dvoře, i konvenční a tradiční formy. Je vášnivý tanečník a po tvrdé celodenní práci je mu tanec osvěžením. Nebo sestaví večer malý jazz-band, při němž hraje sám na banjo nebo ukelele. Čím jsou přátelé neformálnější a upřímnější, tím je spokojenější. A národ ho miluje. Nevykonává své práce jako chladnou povinnost, nýbrž provádí tolik věcí s vášnivým zájmem. Ustavičně mu leží na srdci otázka nezaměstnanosti. Prostudoval ji s důkladností, která se podobá skoro posedlosti, a vrací se k ní znovu a znovu. Skoro se ztotožnil s dělníky, tak jako se ztotožnil s bývalými bojovníky na frontě. Dokonce i levice parlamentu je překvapena, když podnikne cestu do průmyslových krajů severních.

Princ však nevypadá šťastně. Nevypadá ani jako šťastný princ, ani jako šťastný milovník. Mladý muž, který se počíná blížit čtyřicítce — nebo, který se dostal na chybnou stranu třicítky, jak říkají Angličané — musí se spokojit malými emocemi, když velká láska se nedostavila. Snad je mu vůbec nepřístupné to, čeho může dosáhnouti i nejchudší z jeho poddaných: ženu, která by patřila k němu, pro niž by mohl přinést každou obět a vedle ní by všechno ostatní v životě nemělo velký význam. V této duševní dispozici je waleský princ roku 1931, kdy se letmo setkal ve společnosti s panem a paní Simpsonovými.

Co se odehrálo až do 11. prosince 1936, kdy pronesl do rozhlasu svou poděkovací řeč a resignoval na anglický trůn, o tom psaly již denní listy celého světa.

TISÍCE KRÁSNÝCH PŘEDMĚTŮ - KAREL KELLNER V PRAZE TISÍCE KRÁSNÝCH DÁRKŮ!

zřídil na Václavském náměstí č. 25 na nároží paláce pojišťovny Generali, nové vzorné papírnickví, které je svou vnější i vnitřní úpravou, neméně však svým vynikajícím výběrem zboží skvělou pozoruhodností Prahy. Jakostní spolehlivá zlatá pera, jemné dopisní papíry vybraného vkusu a jiné papírnické zboží pro každou potřebu.